

LATVIJAS UNIVERSITĀTES
JURIDISKĀS FAKULTĀTES
KRIMINĀLTIESISKO ZINĀTŅU KATEDRA

NEPILNGADĪGO NARKOTIZĀCIJAS KRIMINOLOĢISKĀS PROBLĒMAS

BAKALaura DARBS

Autors: Rūdolfis Lūsis

Studenta apliecības Nr.: r108081

Darba vadītājs: Dr.iur., docents Andrejs Vilks

RĪGA 2012

SATURS

	lpp.
Ievads.....	3
1.Nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskais raksturojums.....	5
1.1.Stāvokļa un tendenču raksturojums.....	5
1.1.1.Marhuānas izplatība starp nepilngadīgajiem.....	9
1.1.2.Citu apreibinošo vielu izplatība starp nepilngadīgajiem.....	13
1.2. Nepilngadīgo narkotiku lietotāju raksturojums.....	14
2.Nepilngadīgo narkotizāciju nosakošo faktoru raksturojums.....	19
2.1.Ģimenes ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju.....	19
2.2.Mācību iestāžu ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju.....	21
2.3.Neformālās vides ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju.....	22
2.4.Masu mediju un literatūras saistība ar nepilngadīgo narkotizāciju.....	24
3. Nepilngadīgo narkotizācijas novēršanas problēmas.....	26
3.1.Narkotiku pieprasījuma samazinājums.....	26
3.2.Narkotiku piedāvājuma samazinājums.....	34
3.2.1.Narkotisko vielu tirdzniecības apkarošana.....	34
3.2.2.Jaunas narkotiskās vielas un to izplatības ierobežošana.....	36
Kopsavilkums.....	40
Anotācija latviešu valodā.....	44
Anotācija angļu valodā.....	45
Izmantotās literatūras saraksts.....	46
1. Pielikums Intervijas Programma.....	49
2. Pielikums Intervijas transkripts ar narkoloģi Aiju Paulicāni.....	50
3. Pielikums Bakalura darbā lietotie termini.....	51

IEVADS

Bakalaura darba problēmas arī agrāk ir saistītas ar to, ka jau sabiedrības attīstības agrākajos laika periodos “reliģiskos un kulta rituālos, kā arī cilvēku ārstēšanai lietoja psihoaktīvās vielas. Pagājušajā gadsimtā, pateicoties straujai ķīmijas un farmakoloģijas attīstībai, tika iegūtas jaunas atkarību izraisošas vielas, kas papildināja no dabīgām izejvielām ražoto produktu klāstu. Šļirces izgudrošana ļāva vielas ievadīt ķermenī, īpaši asinsrites sistēmā, tādējādi pastiprinot vielu iedarbību un paātrinot atkarības veidošanos.”¹

Apvienoto Nāciju Organizācijas Narkotiku un noziedzības biroja dati liecina, ka 2009.gadā pasaulē 3,3-6,1% no visiem pasaules iedzīvotājiem, kas ir 149 – 272 miljoni, ir lietojuši neatļautas vielas vismaz vienu reizi. Ir novērtēts, ka aptuveni puse no šī skaita ir patstāvīgi narkotisko vielu lietotāji.

Katru gadu Eiropas Savienībā apmēram 8500 cilvēku mirst no narkotiku pārdozēšanas, 2100 mirst no HIV/AIDS, kas iegūts, lietojot narkotikas, un 3000 cilvēku narkotiku dēļ inficējas ar HIV.²

Latvijā narkotiku lietošana ir izplatīta dažādu vecumu un ekonomisko slāņu sabiedrībās, saskaņā ar Nacionālās veselības dienesta analītiskā pārskata datiem, “Latvijā 2011.gadā narkotikas pamēģinājuši un lietojuši 22,9% iedzīvotāji vecumā no 15-34 gadiem”³

Nepilngadīgo narkotizācija mūsdienu jauniešu vidē un kultūrā ir sasniegusi kritisku, draudošu situāciju ne tikai Latvijā, bet arī visā pasaulē. Narkotizācijas izplatība apdraud visa veida sociālos procesus sabiedrībā. Cēloņi nepilngadīgo narkotizācijai ir dažādi un ir svarīgi tos noskaidrot, lai saprastu kāpēc tā ir tik izplatīta sērga un vai iespējams situāciju uzlabot. Narkotikas uz narkomānu bieži vien atstāj neatgriezeniskas sekas. Straujā narkotisko vielu izplatība jauniešu vidū apdraud ne tikai pašus narkomānus, bet viņu bērnus, paziņas un visu sabiedrību kopumā.

Latvijā, autoraprāt, kā nepilngadīgo narkotizācijas būtiskākās un veicinošākās problēmas var nosaukt:

- profilakses pasākumu trūkums skolās;
- alternatīvas jauniešu brīvā laika pavadīšanas iespējas;

¹Rīgas domes Labklājības departaments.Vēsture. <http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=99> [aplūkots 2012.gada 2.martā]

²Narkotiku kontroles politika.Eiropas Komisijas.Tiesiskums. http://ec.europa.eu/justice/anti-drugs/index_lv.htm [aplūkots 2.martā 2012.gadā]

³Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū 2011.Analītisks pārskats. Nacionālais veselības dienests. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f7165d1500fb.pdf> [aplūkots 2012.gadā 2.martā]

- nekontrolēta interneta lietošana (brīvi pieejama informācija par augiem, kuri satur psihoaktīvās vielas; interneta veikali, kuros piedāvā bez ierobežojumiem iegādāties šos augus);

- jauniešu sliktais pašvērtējums un vēlme pašapliecināties;
- jaunu narkotisko vielu izplatība un apgrūtināta to izplatīšanās ierobežošana;
- narkotiku piedāvājums;
- ārstniecības pakalpojumu ierobežota pieejamība;
- latentās narkotiku lietošanas izplatība.

Bakalaura darbā mērķis ir apzināt un izpētīt nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas Latvijā. Uzdevums ir analizēt nepilngadīgo narkotizācijas stāvokli, nepilngadīgo narkotiku lietotāju raksturojumu, mūsdienu nepilngadīgo narkotizācijas cēloņus, apstākļus, kas veicina nepilngadīgo narkotizāciju un noteikt nepilngadīgo narkotizācijas novēršanas problēmas, kā arī piedāvāt jaunus veidus problēmu risināšanai.

Darba izveides gaitā ir izmantotas sekojošas pētnieciskās metodes:

- literatūras analīze;
- statistikas datu analīze;
- vēsturiskā un salīdzinošā metode;
- intervijas metode, speciālistu un ekspertu intervijas.

Bakalaura darba „Nepilngadīgo narkotizācija kriminoloģiskās problēmas” pētījuma avotu pamats ir dažādu autoru zinātniskie darbi, Latvijā veikti pētījumi narkomānijas izpētes jomā un interviju rezultāti ar ekspertiem – „psihoterapeitu Artūru Utinānu, juristi Kristīni Vilku, Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politikas ieviešanas nodaļas vecāko referenti Agnesi Zīli-Veisbergu un narkoloģi Aiju Paulicāni.”⁴

⁴ Turpmāk tekstā – intervētie eksperti.

1. NEPILNGADĪGO NARKOTIZĀCIJAS KRIMINOLOĢISKAIS RAKSTUROJUMS

Šajā nodaļā autors noskaidro un pēta nepilngadīgo narkotizācijas stāvokli un tendences. Kriminoloģijas kā priekšmeta viens no pamatuzdevumiem ir noziedzības pētīšana, tāpēc, lai saprastu kādas ir nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas Latvijā, ir jānoskaidro cik nopietna un izplatīta ir šī problēma un kādas tendences vērojamas pēdējos gados. Apskatot nepilngadīgo narkotizācijas tendences, tiks uzskatāmi parādīta nepilngadīgo narkotiku lietošanas statistika laika posmā no 1998.gada līdz pēdējiem statistikas datiem 2010.gadā, kā arī tiks apkopotas un analizētas tendences par apkopotajiem statistikas datiem un biežāk izplatītākajām narkotiskajām vielām.

1.1. Stāvokļa un tendenču raksturojums

Nepilngadīgo narkotisko vielu lietošana Latvijā ir aktuāla problēma. Mūsdienās narkotiskās vielas ir viegli pieejamas. Narkotiskās vielas pastāv un tās nepārtraukti tiek uzlabotas, tiek atklāti jauni ķīmiskie savienojumi, lai veicinātu narkotisko vielu lietotāju skaita pieaugumu. Tāpat tās tiek piedāvātas bez maksas, lai izveidotu jaunu potenciālo narkotisko vielu lietotāju loku. Narkotiku izplatītāji, paplašinot savu klientu loku, nevērtē klientu vecumu, narkotikas tiek piedāvātas visiem. Nepilngadīgo narkotiku lietotāju izplatības stāvokli var iepazīt veiktajos pētījumos par nepilngadīgo narkotiku lietotāju skaitu Latvijā, kas ik gadu tiek reģistrēti Latvijas narkoloģijas centrā. Šajā nodaļā autors atspoguļo un analizē oficiāli reģistrētos datus, kuri ir pieejami Latvijas Narkoloģisko slimnieku un atkarības vielu lietotāju reģistrā.

“Narkologu redzeslokā Latvijā visbiežāk nonāk tie atkarību izraisošo vielu pirmreizējie vai atkārtotie lietotāji, kam psihoaktīvo vielu lietošanas dēļ jau ir radušies fiziski, psihiski vai sociāli veselības sarežģījumi.

Biežākie veidi, kā bērns nonāk pie narkologa:

- Atved vecāki (aizbildņi), kas novēro uzvedības un veselības traucējumus, — nemācīšanās, melošana, klaiņošana, neklausīšana, rupjība, nelabvēlīgas kompānijas vai pārmaiņas draugu lokā, naudas tērēšana, mantu iznešana no mājām, zagšana, traumas, intoksikācijas stāvokļi, atrasti priekšmeti vai pazīmes, kas pierāda psihoaktīvo vielu lietošanu (cigarettes, pudeles, adatas, pulverīši, tabletes, dūrienu pēdas u. c.), un vēl arī citas pazīmes, kas varētu liecināt par psihoaktīvo vielu lietošanu.

- Intoksikācijas stāvoklī nonāk stacionāros, no kurienes speciālisti nosūta uz konsultāciju pie narkologa, apzinot šo konkrēto saindēšanās gadījumu.

- Uzvedības traucējumu dēļ (zagšana, asociāla uzvedība, klaiņošana u. c.) nonāk policijas redzeslokā, kura pārbauda psihoaktīvo vielu klātesamību bioloģiskās vidēs. Pierādoties šim faktam, lietotājs tiek apzināts un aicināts kopā ar vecākiem (aizbildni) apmeklēt narkologu.

- Atnāk paši, meklējot palīdzību, — tas notiek visretāk.”⁵

“Padziļināta atkarības izraisošo vielu lietošanas modeļu izpēte, atbilstoši starptautiskajai metodoloģijai un standartiem, Latvijā attīstījās pēc 2000.gada. Kopš tā laika realizēta virkne nacionāla un starptautiska mēroga projektu, kas vērsti uz atkarību veidošanās un izplatības problēmu izpēti jauniešu vidū, kā arī sabiedrībā kopumā. Līdz šim pētījumi stratēģiski plānoti un veikti divos virzienos:

- atkarību izraisošo vielu un procesu prevalences rādītāju izpēte, kas tiek realizēta, pamatojoties uz kvantitatīvu reprezentatīvu jauniešu un iedzīvotāju aptauju datiem;

- atkarību veidošanās risku un lietošanas modeļu izpēte specifiskās mērķa grupās (izklaides vietu apmeklētāju, intravenozo narkotisko vielu lietotāju vidū u.tml.).”⁵

Latvijas Narkoloģisko slimnieku un atkarības vielu lietotāju reģistrā 2006.gada beigās tika reģistrēti 1025 nepilngadīgie (2005.gadā 1026 un 2004.gadā 945) ar alkohola, narkotisko un psihoaktīvo vielu lietošanu un atkarību. 2006.gadā reģistrā tika reģistrēti arī bērni ar vairāku psihoaktīvo vielu lietošanu un to izraisīto intoksikāciju — 128 (12%), kā arī ar vairāku psihoaktīvo vielu atkarību — deviņi (0,9%). 2006.gada beigās reģistrā ar psihoaktīvo vielu lietošanu vai atkarību tika reģistrēti bērni vecumā no 8 līdz 17 gadiem: 34% — 17 gadu, 30% — 16, 18% — 15 un 12% — 14 gadu veci, bet 6% bija vecumā no 8 līdz 13 gadiem. Jaunākie uzskaitē esošie pacienti bija astoņus gadus veci.⁶

⁵ „Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā” 15.izdevums.Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”. “ Rīga: 2007. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddfed115b.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

⁵ „Atkarību izraisošo vielu lietošanas problemātika specifiskās bērnu grupās”Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”..Rīga: 2008. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de61d07dd.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

⁶ „Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā” 15.izdevums. Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”. Rīga: 2007. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddfed115b.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

1.1. tabulā ir redzami statistikas dati no 1998.gada līdz 2006.gadam par narkotisko un psihotropo vielu lietošanas un atkarības izplatību Latvijā bērnu vidū.

1.1. tabula Statistikas dati no 1998.gada līdz 2006.gadam absolūtos skaitļos.⁷

Gads	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Narkotisko un psihotropo vielu lietošana vai intoksikācija	536	582	461	438	385	371	361	307	274
Narkotisko un psihotropo vielu atkarība	162	241	289	239	142	92	70	54	44

Autors secina, ka narkotisko vielu intoksikācijas gadījumi no 1998.gada līdz 2006.gadam ir samazinājušies gandrīz uz pusi. Tāpat arī narkotisko vielu atkarības gadījumu skaits, ievērojami samazinājies. Lai arī narkotisko un psihotropo vielu intoksikācija ir zemāka, tās skaits uz oficiāli reģistrētajiem nepilngadīgajiem ir augsts. Nākamajās tabulā būs redzams kā narkotisko vielu intoksikācija un atkarība attīstījies pēdējos gados.

1.2. tabulā ir redzami statistikas dati no 2007.gada līdz 2010.gadam par narkotisko un psihotropo vielu lietošanas un atkarības izplatību bērnu vidū.⁶

No visiem nepilngadīgajiem ar alkohola, narkotisko un psihotropo vielu lietošanu vai atkarību 2008.gadā 36% -17 gadu vecumā, 32% – 16 gadu vecumā, 15% – 15 gadu vecumā, 10% – 14 gadu vecumā un 7% – vecumā no 9 līdz 13 gadiem.

1.2. tabula Statistikas dati no 2007.gada līdz 2010.gadam absolūtos skaitļos.⁷

Gads	2007	2008	2009	2010
Narkotisko un psihotropo vielu lietošana vai intoksikācija	269	292	258	211
Narkotisko un psihotropo vielu atkarība	42	35	43	31

Autors uzskata, ka narkotisko vielu izplatība Latvijā ir aizvien aktuāla un paliekoša parādība. Intoksikācijas gadījumi salīdzinoši starp 2007.gadu un 2008.gadu ir auguši. Starpība skaita ziņā ir neliela, nav zināms, kāds bija biežākais nepilngadīgo narkotisko vielu lietotāju iemesls nonākšanai atbildīgo iestāžu redzeslokā, bet svarīgi ir tas, ka atbildīgās iestādes, skolas un vecāki joprojām sadarbojās un apzina narkotisko vielu lietošanas gadījumus, kuru

⁷ “Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā” 15.izdevums. Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”. Rīga: 2007. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddfed115b.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

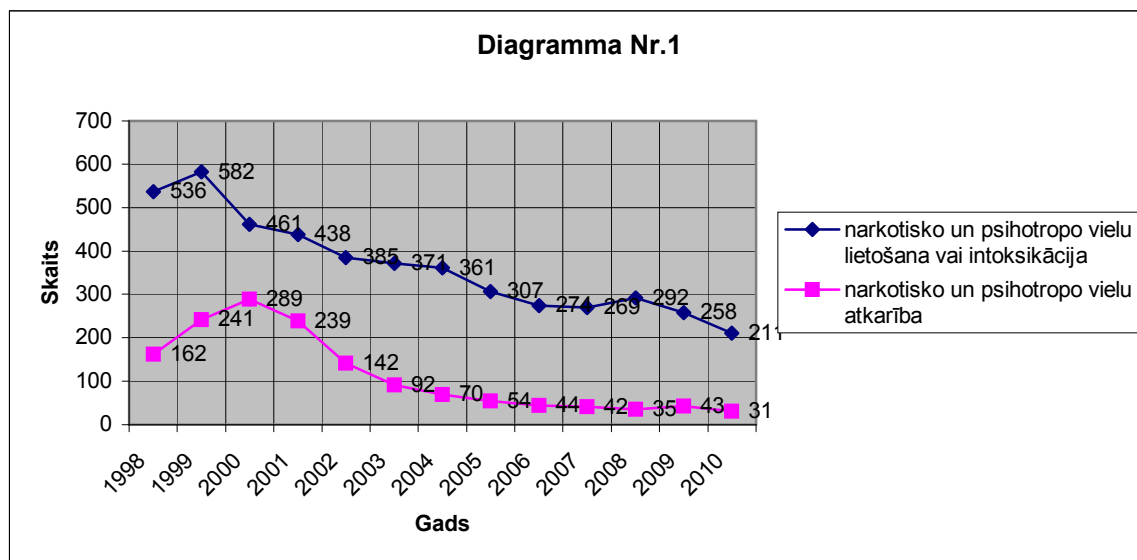
⁶ “Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā 2010.gadā” 19.izdevums. Tematiskais ziņojums”Nacionālais veselības dienests” Rīga:2010 <http://vec.gov.lv/uploads/files/4efb4ee84b928.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

⁷ “Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā” 17.izdevums. “Veselības ekonomikas centrs” Rīga: 2009. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddc7686b9.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

atklāšana un pierādīšana ir sarežģīts process. Pēc autora domām, acīmredzamais narkotisko vielu lietotāju nelielais skaita kritums no 2009.gada līdz 2010.gadam joprojām parāda problēmas aktualitāti. Ir jāsecina, ka aktuālāka problēma ir nevis nepilngadīgo narkotisko vielu atkarības problēma, bet gan gadījuma rakstura narkotisko vielu intoksikācija. Pēc 1.2.tabulā atspoguļotās informācijas, nepilngadīgo narkotisko vielu lietošanas un intoksikācijas gadījumiem ir tendence samazināties. Pēdējos gados oficiālie dati ir ievērojami krituši, kas neapšaubāmi ir svarīgi un, iespējams, kas šim skaita samazinājumam jau ir vērojamas pozitīvas atskaņas sabiedrībā. Jāatzīst, ka pretēji narkotisko vielu lietošanai un intoksikācijai palielinājies ir to nepilngadīgo skaits, kuri lieto alkoholu. Pēc oficiāli reģistrētajiem datiem nepilngadīgajiem ir tendence aizrauties ar alkoholiskajiem dzērieniem ir spilgtāk izteikta, nekā narkotisko vielu lietošana.

1.1.Diagrammā ir redzami statistikas dati par laika posmu no 1998.gada līdz 2010.gadam par oficiāli Latvijā reģistrēto narkotisko un psihotropo vielu lietošanas un atkarības izplatību bērnu vidū.

1.1.Diagramma Statistikas datu apkopojums no 1998.gada līdz 2010.gadam absolūtos skaitļos.

Pēc autora domām, analizējot statistikas datus, laika posmā no 1998.gada līdz 2010.gadam, Latvijā samazinājies to jauniešu īpatsvars, kuri ir nonākuši saskarē ar narkotisko un psihotropo vielu lietošanu vai intoksikāciju. Tāpat ir samazinājies narkotisko un psihotropo vielu atkarībā esošo nepilngadīgo skaits. Šāds samazinājums var tikt skaidrojams ar jauniešu pāriešanu citā vecuma grupā vai ļoti izplatītajiem latentajiem narkotiku lietošanas gadījumiem. Apzinot Latvijā veiktos pētījumus ir secināms, ka oficiāli reģistrētie dati par nepilngadīgajiem narkotisko vielu lietotājiem neatspoguļo reālo situāciju. Pētījumi parāda, ka

vairumā skolu, kurās nepilngadīgie tika aptaujāti, tie atzīst ka ir lietojuši dažāda veida narkotiskās vielas. Šādi dati nav reģistrēti, jo narkotisko vielu lietošanas gadījumi bijuši latentī. Tas nozīmē, ka oficiāli reģistrētie dati ir formāli un nespēj atspoguļot reālo situāciju. Narkotisko vielu lietošanai nav nepieciešami speciāli apstākļi vai vieta. Jaunieši narkotiskās vielas bieži izvēlas lietot mājās, kad vecāki dodas izbraukumos, kā arī jauniešu izklaides vietās. Izklaides un festivālu vietas ir īpaši bīstamas, jo ir jāpatērē daudz mazāks laiks narkotisko vielu iegādei. Nepilngadīgie vecumā no 15-17 gadiem viegli spēj iekļūt pieaugušajiem domātās izklaides vietās, šajā gadījumā atbildība un godprātība gulstas uz izklaides vietu darbiniekiem un vadītājiem. Aktuāla problēma ir vasaras brīvdabas festivāli, kur vecuma ierobežojumi dalībai ne vienmēr ir no 18 gadiem. Tāpēc narkotisko vielu lietošanas problēma paliek aizvien aktuāla. Acīmredzami, samazinās to narkotisko vielu lietotāju skaits, kuri tiek reģistrēti saistībā ar narkotisko un psihotropo vielu lietošanu vai intoksikāciju. Tas ir pozitīvs secinājums un jācer, ka šāda lejupslīde arī saglabāsies nākotnē un nepilngadīgo narkomānu skaits tikai saruks.

1.1.1. Marihuānas izplatība starp nepilngadīgajiem

Nelegālo narkotiku izplatība Latvijā un ar to saistītās problēmas pēdējo gadu laikā turpina pieaugt. Sabiedrību un valsts institūcijas narkotiku lietošanas problēma sākusi nodarbināt jau kopš Latvijas neatkarības atgūšanas 1991. gadā, kad aktuāls kļuva jautājums, kā mazināt narkomānijas pieaugumu un kā palīdzēt narkomānijas slimniekiem. Datu apkopošana un reprezentatīvi pētījumi Latvijā narkotiku jomā tiek veikti salīdzinoši nesen. Kā legālās (alkohols, tabaka), tā arī nelegālās (amfetamīns, heroīns, marihuāna) atkarību izraisošās vielas rada ievērojamus izdevumus jebkurā sabiedrībā. Šīs izmaksas saistītas ar darba ražīguma krišanos, infekcijas slimību izplatīšanos, ģimenes un citu sabiedrības institūtu disfunkciju, noziedzību, pārmērīgu slogu veselības aprūpes sistēmai utt. Sociālās problēmas, kuras rada alkohola un/vai narkotiku lietošana, ne tikai mazina drošību, sabiedrisko kārtību un šo vielu lietotāju dzīves kvalitāti, bet arī rada ievērojamas izmaksas kā sabiedrībai kopumā, tā arī konkrētam indivīdam un viņa tuviniekiem.⁸

Visbiežāk nepilngadīgajiem ir tendence izmēģināt marihuānu, jo to pielietojums ir labi pazīstams. Par to iedarbību un lietošanas paņēmieniem ir informēts un zinošs gandrīz ikviens jauniešs. Tas saistīts ar legāli pieejamās vielas - tabakas izplatību starp nepilngadīgajiem, īpaši tiem, kuri nāk no sociāli nelabvēlīgas vides. Nepilngadīgie, kuri nāk no īpašām riska

⁸ Trapencieris, M., Sniķere, S., Kaupe, R. (2011) Narkotiku lietošanas tendences un paradumi Latvijā. Rīga: Veselības ekonomikas centrs. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4e0f33326c3b0.pdf> [aplūkots 2012. gada 4. martā]

grupām, ir nepietiekami informēti par narkotisko vielu kaitīgo ietekmi. Informatīvās kampaņas ir jāpadara pieejamākas un koncentrētākas uz atbilstošām mērķa grupām.

Pēc Valsts aģentūras „Sabiedrības veselības aģentūra” 2007.gadā veiktā pētījuma “ESPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū”, vienas no izplatītākajām narkotikām, kas kļuvušas populāras jauniešu vidū, ir marihuāna un hašišs. Pētījuma autori saņēma 9833 derīgas skolēnu anketas no visas Latvijas, kurās 22% aptaujāto skolēnu atzina, ka savas dzīves laikā ir jau vismaz vienu reizi pamēģinājuši marihuānu vai hašišu, turklāt 11% to lietojuši trīs vai vairāk reizi. Pēdējā gada laikā marihuānu vai hašišu lietojuši 14% skolēnu, savukārt pēdējā mēneša laikā – 5% skolēnu. Pētījums liecina, ka marihuānu parasti nepamēģina līdz 14 gadu vecumam. 4% pirmoreiz smēķējuši marihuānu 14 gadu vecumā, 5% – 15 gadu vecumā, bet 10% – sasniedzot vismaz 16 gadu vecumu. Tas norāda, ka marihuānas lietošanas problēma īpaši aktuāla kļūst vidusskolā. Uzsākot vidējās izglītības apguvi, daļa jauniešu maina skolu un nonāk jaunā vidē, kas kopumā var palielināt marihuānas lietošanas risku.⁹

Nozīmīgas atšķirības vērojamas dažādu apdzīvoto vietu mācību iestāžu skolēnu vidū. Dzīves laikā visbiežāk marihuānu pamēģinājuši skolēni Rīgā (29%). Skolēni lielajās pilsētās marihuānu pamēģinājuši biežāk nekā skolēni citās apdzīvotās vietās, izņemot Rīgu. Rajonu centros skolēni marihuānu pamēģinājuši biežāk nekā mazpilsētās un laukos. Var secināt, ka jo lielāka ir apdzīvotās vietas urbanizācijas pakāpe, jo lielāks risks, ka jaunieši pamēģinās marihuānu. Ne tikai marihuānas pamēģināšana, bet arī tās lietošana aktuālāka ir Rīgā un citās lielajās pilsētās. Rīgas un lielpilsētu skolu jaunieši gan pēdējā gada, gan pēdējā mēneša laikā marihuānu pamēģinājuši nozīmīgi biežāk nekā mazpilsētu un pagastu mācību iestāžu skolēni.¹⁰

Nepilngadīgo vidū ir vērojama tendence marihuānu pamēģināt un lietot tieši zēnu vidū. Visvairāk marihuānas pamēģināšanas riskam ir pakļauti zēni Rīgā un citās lielajās pilsētās: vismaz trešdaļa zēnu Rīgā un lielajās pilsētās ir pamēģinājuši marihuānu. Visretāk marihuānu ir pamēģinājušas meitenes mazpilsētās vai pagastos.¹¹ Šeit vērojama neformālās vides ietekme, kurā lielu lomu spēlē pašapliecināšanās starp vienaudžiem. Izteiktāka šāda vēlme pēc iederēšanās un socializēšanās ar vienaudžiem ir izteiktāka zēniem, tāpēc pusaudžu vecumā zēnu vidū vilinājums izmēģināt kādas apreibinošās vielas un izcelties ir izteiktāks.

⁹ “LASPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū” Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga. 2007. gads. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de14bcd60.pdf> [aplūkots 2012. gada 4. martā]

¹⁰ Turpat.

¹¹ Turpat.

Autoraprāt, marihuāna ir viennozīmīgi jāatzīst par bīstamāko narkotisko vielu nepilngadīgo vidū. Marihuāna ir bīstama ne tikai ar to, ka tā ir nelegāla narkotiskā viela un rada atkarību, bet arī ar popularitāti, plašu pieejamību un aplamo uzskatu, ka tā ir mazāk kaitīga vai atkarību veicinoša salīdzinājumā ar citām narkotiskajām vielām. Marihuānas izplatība ir centrēta lielajās pilsētās. Tas ir saistīts ar cilvēku populāciju, tādējādi, ar plašāku pieprasījumu un izklaides vietu skaitu. Jo vairāk pilsētā ir koncentrēti bāri, klubi, kafejnīcas un liela apdzīvotība, ir lielāka iespēja, ka papildus legālajām apreibināšanās vielām cilvēki vēlēšies izmēģināt arī nelegālas vielas.

2010.gadā pēc Rīgas domes Labklājības departamenta pasūtījuma tika īstenots pētījums „Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū”. Tāpat kā iepriekšējie divi pētījumi, arī šis veidots kā kohortas tipa pētījums, kurā mērķa grupa ir 15–16 gadus veci Rīgas vispārīgglītojošo skolu 9. un 10. klašu skolēni, bet informācijas ieguves metode – kvantitatīva skolēnu aptauja. Kopumā aptaujā piedalījās 145 klases no 83 skolām. Anketas aizpildīja 2930 skolēni, no tiem 1448 zēni un 1482 meitenes.¹²

Visbiežāk lietotā nelegālā viela Rīgas skolēnu vidū ir marihuāna/hašišs, kuru lietojuši 23% 9. un 10. klases skolēnu. Līdzīgi kā iepriekšējos pētījuma posmos un ESPAD (Eiropas skolu aptaujas projekta par alkoholu un citām narkotiskajām vielām) pētījumos, augstāka lietošanas izplatība ir 10. klases skolēnu vidū salīdzinājumā ar 9. klases skolēnu grupā novēroto – marihuānu pamēģinājuši attiecīgi 28% un 18% skolēnu. 9. un 10. klašu zēnu vidū marihuānas/hašiša pamēģinātāju ir gandrīz divas reizes vairāk nekā meiteņu grupā, attiecīgi 30% un 16%. Visaugstākais šīs vielas pamēģinātāju īpatsvars ir starp 10. klašu zēniem (39%), savukārt zemākais – 9. klašu meiteņu grupā (13%). Salīdzinot ar 2008.gada pētījuma rezultātiem, redzams, ka 2010. gadā marihuānas/hašiša pamēģinātāju īpatsvars 9. un 10. klašu skolēnu vidū Rīgā praktiski nav mainījies, taču tas ir būtiski pieaudzis salīdzinājumā ar 2006. gada pētījumā noskaidroto. 2006. un 2008.gadā šīs vielas pamēģinātāju īpatsvars bija attiecīgi 18 un 22 procenti. Visbiežāk aptaujātie jaunieši norādījuši, ka marihuānu/hašišu pamēģinājuši vienu vai divas reizes – šādu atbildi sniedzis aptuveni katrs trešais jauniešs (37%), kurš pamēģinājis šo vielu. Aptuveni katrs piektais (22%) marihuānu/hašišu pamēģinājušais to smēķējis 3–5 reizes, 10% – 6–9 reizes, 11% – 10–19 reizes, 7% – 20–39 reizes, bet 13% to lietojuši vairāk nekā 40 reizu dzīves laikā.¹³

¹² “Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū” Pētījuma 3. Posms. Rīgas domes Labklājības departaments Rīga.2010.gads. Pieejams: http://www.narcomania.lv/uploads/filedir/LD_petijums_2010_galazinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 4.martā]

¹³ “LASPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū” Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga: 2007. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de14bcd60.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

Analizējot pētījumos iegūtos datus, secina, ka salīdzinot ar 2007.gada un 2010.gadā izdarīto pētījumu, marihuānas izplatības tendences nesarūk un šobrīd tā ir visizplatītākā narkotiskā viela nepilngadīgo narkomānu vidū. Tā joprojām ir procentuāli visbiežāk lietotā narkotiskā viela starp nepilngadīgajiem. Intervētie eksperti atzīst, ka marihuānai ir lielākā izplatības bīstamības tendence nepilngadīgo vidū. Tās izplatība ievērojami palielinās galvaspilsētā un rajonu centros, tas skaidrojams ar paaugstinātu pieprasījuma un piedāvājuma apjomu. Narkotiku bizness tiek koncentrēts maksimāli izdevīgākā un ienesīgākā vietā. Marihuāna ir visizplatītākā narkotiskā viela arī tāpēc, ka tā ir bijusi popularizēta un marihuānas jeb “zālītes” vārds tiek nereti pieminēts gan kino, gan populārās mūzikas industrijā salīdzinoši biežāk, kā citas narkotiskās vielas. Par marihuānu sabiedrībā valda uzskats, ka tā ir gandrīz nekaitīga un no tās nevar palikt atkarīgs. Jaunieši mēdz uzskatīt, ka marihuāna ir vieglā narkotika, tā nav tik kaitīga kā, piemēram, kokaīns. Pastāv uzskats, ka par marihuānas lietošanu, glabāšanu vai realizēšanu ir mazāks sods nekā par citām narkotiskajām vielām. Tie ir daži no svarīgākajiem iemesliem, kāpēc marihuāna ir tik izplatīta. Ir jāpievērš lielāka uzmanība populārākajām narkotiskajām vielām. Ir jāizveido speciālas programmas to apkarošanā, atrodot būtiskākos iemeslus marihuānas izplatībai, kuriem pievērst pastiprinātu uzmanību. Lai problēmu risinātu un izglītotu jauniešus ne tikai par marihuānas kaitīgo ietekmi, bet arī par citām narkotiskajām vielām ir nepieciešams „nodrošināt pedagogu profesionālās pilnveides kursus un seminārus par narkotiku atkarības profilakses jautājumiem”¹⁴

Jāatzīst, ka lielākais vairums no anketās noskaidrotajiem marihuānas lietošanas gadījumiem ir latentī un nav reģistrēti kā atsevišķi nepilngadīgo narkotisko vielu lietošanas un intoksikācijas gadījumi. Apzinot šos slēptos narkotiku lietošanas gadījumus, aina, kura ir redzama *Diagrammā Nr.1.* būtu diametrāli pretēja esošajai situācijai. Iespējams, ka daļai no pētījuma respondentiem ir narkotiku atkarības pazīmes, kas prasa apzināšanu un ārstēšanu. Intervētie eksperti pauda vienotu nostāju, ka nepilngadīgo narkomānu skaits palielinās. Tas liecina, ka ir jābūt ciešākai sadarbībai starp skolām, vecākiem un policijas darbiniekiem. Mazsvarīgi nav arī profilakses pasākumi skolās un psihologu, sociālo pedagogu un skolotāju sadarbība.

Bez marihuānas un hašiša ir citas narkotiskās un psihotropās vielas, kurām ir tendence palikt aizvien atpazīstamākām un pieejamākām tieši jauniešiem. Narkotikas ražo ar savu dizainu, lai tās būtu modes lieta. Jauniešiem ir svarīgi sekot līdz modei un būt par tās sastāvdaļu.

¹⁴ Ministru kabineta 2011. gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

1.1.2. Citu apreibinošo vielu izplatība starp nepilngadīgajiem

Neapšaubāmi vislielākā popularitāte no narkotiskajām vielām nepilngadīgo lietotāju vidū ir marihuāna, bet pastāv citas tik pat un vēl kaitīgākas narkotiskās vielas. Mūsdienās apreibināšanās nolūkos bērni un jaunieši var izmantot sadzīvē un veikalā brīvi pieejamās preces, tādas kā līme, gaisa atsvaidzinātāji un šķiltavu gāze. Tie ir daži piemēri no plašās vielu grupas, ko sauc par inhalantiem. Tāpat aktuāli nepilngadīgajiem apreibināšanās nolūkos izmantot medikamentus, kas atrodas mājās.

Pēc Valsts aģentūras „Sabiedrības veselības aģentūra” 2007.gadā veiktā pētījuma “ESPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū”, visbiežāk lietotās (pamēģinātās) Latvijas skolēnu vielas, izņemot marihuānu vai hašišu, ir amfetamīni un ekstazī (pamēģinājuši 7% skolēnu), 4% skolēnu pamēģinājuši LSD vai kādu citu halucinogēnu, 4% pamēģinājuši trankvilizatorus vai sedatīvos līdzekļus (bez ārsta receptes) un 3% – maģiskās sēnes.¹⁵

Skolēni izmēģinājuši arī dažādus citus apreibināšanās veidus. Atbilstoši skolēnu atbildēm, 10% lietojuši alkoholu kopā ar tabletēm un 12% lietojuši inhalantus (ostījuši līmi, aerosolu u.c.) apreibināšanās nolūkos.¹⁶

2010.gadā pēc Rīgas domes Labklājības departamenta pasūtījuma tika īstenots pētījums „Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū”, kurā pēc aptauju datiem noskaidroja, ka legālās vielas, kuras var izmantot apreibināšanās nolūkā, piemēram, trankvilizatorus un miega zāles bez ārsta norādījuma, lietojuši 9,5% aptaujāto jauniešu, inhalantus – 13,9%, savukārt anabolos steroīdus pamēģinājuši 2,0% 9. un 10. klases skolēnu. Biežāk minētās citas dzīves laikā lietotās vielas ir *Spice* produkti, deksofāns un salvija.¹⁷

Visbiežāk narkotiskās un psihotropās vielas (arī nelegālās) pamēģinājuši skolēni Rīgā: 38% pamēģinājuši jebkuras vielas, izņemot alkoholu un tabaku, un 33% – nelegālās vielas. Skolēni lielajās pilsētās tās pamēģinājuši biežāk nekā citās apdzīvotās vietās ar zemāku urbanizācijas līmeni, savukārt skolēni rajonu centros narkotiskās vielas pamēģinājuši biežāk nekā mazpilsētās un pagastos.¹⁸

¹⁵ “LASPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū” Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga.2007.gads. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de14bcd60.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

¹⁶ Turpat.

¹⁷ “Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū” Pētījuma 3. posms Rīgas domes Labklājības departaments. Rīga: 2010.

http://www.narcomania.lv/uploads/filedir/LD_petijums_2010_galazinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 4.martā]

¹⁸ Turpat.

Autors secina, ka pēdējos gados inhalantu lietošanas apjomam nepilngadīgo vidū ir tendence pieaugt. Tāpat bīstamas ir narkotiskās vielas, kas atrodamas tādos medikamentos kā deksofāns, klonazepams vai ciklodols u.c., kuru brīvi pieejami mājās, ja kāds no pieaugušajiem tos lieto. Šeit lielākā atbildība gulstas uz vecākiem, informējot savus bērnus par aizliegumu zāles lietot un, protams, par to radītajām dzīvībai bīstamajām sekām. Šeit atkārtoti ir jāuzsver informācijas trūkums un izpratne, kas ir profilaktiskais darbs gan ar vecākiem, gan nepilngadīgajiem.

1.2. Nepilngadīgo narkotisko vielu lietotāju raksturojums

Šajā sadaļā autors pēta un analizē nepilngadīgo narkotisko vielu lietotāju raksturojumu, izmantojot dažādu autoru literatūras avotus, kuros apkopota informācija par reāliem narkotisko vielu lietotāju gadījumiem un viņu raksturojošākajām pazīmēm. Par narkotisko vielu atkarīgo var kļūt salīdzinoši neilga laika posmā, jo gadījuma rakstura narkotisko vielu lietošanas epizodes ātrā laikā var novest nepilngadīgo pie narkotisko vielu atkarības. Šajā procesā ir svarīgi izprast narkomāna izjūtas, domas un pieredzi. Iepazīties ar narkomāna raksturojumu ir svarīgi, lai izprastu narkomāna domāšanas veidu. No kriminoloģijas viedokļa raugoties, narkomāna raksturojuma pētīšana un izziņāšana dod iespēju efektīvāk sniegt palīdzību cīņā ar narkotiku atkarību, kā arī novērst noziedzīgus nodarījumus nākotnē.

Rīgas Narkomānijas un profilakses centrs (reorganizēts 2009.gadā, tā funkcijas nodotas Rīgas domes Labklājības departamentam)¹⁹ veiktajā pētījumā “Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās” ar atklāta jautājuma palīdzību centās noskaidrot jauniešu pašu domas, kādās situācijās viņi izvēlas lietot narkotiskās vielas. „Jauniešu pašu formulētās atbildes grupējot pēc satura, tika iegūts šāds narkotiku lietošanas iemeslu uzskaitījums:

- kompānijas pēc (30%);
- jautrībai, garastāvokļa uzlabošanai (26%);
- baudas, savādāku izjūtu dēļ (23%);
- intereses, ziņkārības apmierināšanas dēļ (14%);
- narkotiku lietošana pieder pie izklaides (12%);
- narkotiku lietošana palīdz aizmirsties, aiziet no problēmām (12%);
- narkotikas ir labākas nekā alkohols (5%);

¹⁹ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

- atkarības dēļ (4%);
- tāpēc, ka visi lieto narkotikas (3%);
- aiz gara laika (3%);
- lai stimulētu radošo darbību (2%);
- kad gribas kaut ko pārdomāt (2%).

Izteikumos parādās dažādas nianse, ko grūti viennozīmīgi interpretēt.²⁰

Autors no pētījumā iegūtajiem datiem secina, ka jaunieši ar atkarību izraisošajām vielām pirmo reizi iepazīstas starp vienaudžiem, kuri ir jau sākuši lietot narkotiskās vielas. Jaunieši bieži nonāk situācijā, kad ir jāizdara izvēle starp pamēģināšanu un atturēšanos. Šādos gadījumos jaunieši, kuri ir pazīstami ar narkotiskajām vielām, viegli pārliecina citus uz narkotisko vielu pamēģināšanu, tāpat, kā tos kādreiz ir pamudinājis kāds cits. Pie šādas izvēles jauni ietekmē ģimenē un skolā gūtā pieredze. Jaunietim, kuram vērtības nav nobriedušas un ir vāja personība, kas alkst pēc uzmanības un novērtējuma, ir ļoti grūti psiholoģiski pretoties kompānijas kopējai attieksmei. Jāatzīst, ka arī apzinoties sekas un slikto rīcību, jaunieši biežāk paliek pie draugu grupas, jo pretēja nostāja var ietekmēt saikni un vietu grupā. Vietas pazaudēšana var būt pat svarīgāka par to, ko viņš vēlas vai nevēlas darīt. Citreiz apreibinošas vielas tiek lietotas tikai, lai iepatiktos pārējiem.

Nepilngadīgie narkotisko vielu lietotāji bieži satraucās, tie izjūt trauksmes sajūtas. Viņi ir nomākti ar raizēm par seksuālas dabas jautājumiem. Protams, pusaudžu vecumā seksuālas domas un izjūtas ir normāla parādība, tomēr ir būtiski, ka nepilngadīgie, kuri lieto narkotiskās vielas šīs domas un jūtas izpauž izteiktāk un pastiprinātāk. Izteiktas ir arī agresijas izpausmes, bieži vien viņi ir agresīvi attiecībā ar saviem vienaudžiem – dara pāri, izsaka draudus, apsūkājās, fiziski uzbrūk citiem, piedalās kautiņos. Neklausā vecākus un skolotājus, pārkāpj dažādus noteikumus un sociālās normas.²¹

Pusaudži vispār ļoti ietekmējas no saviem vienaudžiem. Uz agresiju vērsti pusaudži vairāk ietekmējas no agresīviem uzvedības modeļiem. Tie, kuri ir tendēti pārkāpt likumu un lietot narkotikas, vairāk sliecas draudzēties ar līdzīgi noskaņotiem vienaudžiem, kā rezultātā savstarpēji viens otru var ietekmēt uz neadaptīvu uzvedību – piemēram, narkotiku lietošanu. Dati liecina, ka jaunieši, kuri aizraujas ar narkotiku lietošanu bieži nonāk konfliktsituācijās ar

²⁰ "Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās" "Rīgas Narkomānijas profilakses centrs" Rīga: 2000. <http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=45&gid=19&lid=99> [aplūkots 2012.gada 6.martā]

²¹ "Atkarību izraisošo vielu lietošanas problemātika specifiskās bērnu grupās" Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga: 2008. <http://www.vmnvd.gov.lv/uploads/files/4d00de61d07dd.pdf> [aplūkots 2012.gada 5.martā]

saviem vecākiem vai cilvēkiem, ar kuriem viņi kopā dzīvo, kas ir iemesls biežākai bēgšanai no mājām. Tāpat izteikta ir mācību stundu neapmeklēšana.²²

Tie pusaudži, kuri lieto atkarību izraisošas vielas, bieži jūtas bēdīgi un nelaimīgi. Ir raksturīgas pašdestruktīvas tieksmes, kā vēlme ievainot sevi vai izdarīt pašnāvību. Bieži jūtas “slikts” vai “stulbs”, tādejādi norādot uz vainas izjūtu, kā arī zemu pašvērtējumu. Šāds pašvērtējums neļauj veiksmīgi funkcionēt sabiedrībā, sasniegt mērķus un pārvarēt grūtības. Papildus agresijas izpausmēm spilgti izteiktas ir arī dusmas, kas rada vēlmi kliegt, lamāties un lauzt lietas. Paralēli dusmām nepilngadīgie narkotiku lietotāji izjūt satraukumu un bailes, to starpā arī nepamatotu satraukumu.²³

Pētījuma ietvaros iegūtie rezultāti, ļauj iezīmēt specifiskus riska faktorus, kas ir saistīti ar pusaudžu personisko dzīves pieredzi, kā arī pašreizējām emocijām, domām un uzvedības formām. Narkotiku lietotāji ir nepārtraukti pakļauti sociālajiem riskiem, sakarā ar dažādām antisociālām darbībām. Izteikta ir komunikācijas problēma un iedzīvošanās normālā sociālajā vidē – ģimenē, skolā, darba vietā. Rezultātā, autors secina, ka darbam ar šiem cilvēkiem ir jābūt nepārtrauktam visos viņu dzīves un darbības līmeņos.

Jau piedzimstot cilvēks ir nodrošināts ar dažādiem izdzīvošanas instinkta psiholoģiskiem un fizioloģiskiem pašaizsardzības mehānismiem. Psiholoģisko aizsargmehānismu uzdevums pirmkārt ir aizsargāt personas ārkārtīgi jūtīgo domu un jūtu pasauli no pārlieku lielas un spēcīgas piepūles. Šī aizsargsistēma ir īpaši trausla pašā dzīves pirmsākumā, kā arī pirmajos attīstības gados.²⁴

Pie pārāk lielas piepūles šie aizsargmehānismi var tikt pārpūlēti. Pārslodze var novest pie tā, ka šie mehānismi nebalsta iekšējo līdzsvaru, bet sāk apdraudēt cilvēka psihisko veselību un neļauj veidoties harmoniskām sociālām attiecībām ar citiem cilvēkiem. Jo lielāka ir šī piepūle un agrākā dzīves posmā tā parādās, jo trauslāka ir iedzimtā psihiskā kapacitāte un jo nopietnākas kļūst konsekvences. Narkomānijas priekšnoteikumi tiek iegūti ļoti agrīnā dzīves posmā.²⁵

Autors uzskata, ka mainīgais un nestabilais pusaudžu vecums ir bīstams gan priekš sevis, gan apkārtējiem. Nepilngadīgais, kurš nesen ir uzsācis ceļu uz pieaugušā dzīvi, iespējams, vēl nav tam gatavs. Tas var radīt viņā apjukumu, neziņu, kas izpaužas depresijā, nomāktībā un vientulības sajūtās. Jauni pārdzīvojumi, kas nāk reizē ar patstāvību un lēmumu pieņemšanu, kur aizvien mazāku lomu ieņem vecāki, jaunieši saņem nepieredzētu

²² “Atkarību izraisošo vielu lietošanas problemātika specifiskās bērnu grupās” Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga: 2008. <http://www.vmnvd.gov.lv/uploads/files/4d00de61d07dd.pdf> [aplūkots 2012. gada 5. martā]

²³ Turpat.

²⁴ J. Volkerts Narkomānija. UNDCP: 1999. 13. lpp.

²⁵ Turpat.

psiholoģisku spriedzi. Ja nepilngadīgais bērniībā nav ieguvis priekšnosacījumus, ar kuriem kontrolēt attiecīgas dzīves situācijas, tad pubertātes vecumā jaunieša psihiskā noturība ir nepietiekama.

Pēc autora domām, pusaudžu vecumā, kad cilvēki sāk apzināties savas rīcības sekas, tie saņem psiholoģisku piesātinājumu no apkārtējās vides. Pienāk laiks, kad ar savu rīcību viņi ir pilnā mērā atbildīgi likuma priekšā. Savos iepriekšējos dzīves posmos viņi ir uzkrājuši zināšanas un vērtības, kas norāda uz viņu ētikas izpratni pret sabiedrībā valdošajām normām un noteikumiem. Tā var būt izlikšanās, ka nekas nav saistošs un rakstīts priekš viņiem, tā var būt arī klaja ignorance pret sabiedrību un tās noteikumiem. Attieksme, kuru nepilngadīgais parāda pret šādām sabiedrības normām sniedz priekšstatu par viņa iespējamajām deviantas uzvedības novirzēm.

Narkomāna bērniības apraksts var būt saistīts ar agru un izteikti traumatisku varmācību, narkomāniju un noziedzību. Personai, iespējams, nācies pārdzīvot veselu virkni smagu nodevību, šķiršanos, seksuālu izmantošanu vai rupju fizisku un psihisku agresiju. Gandrīz vienmēr tas kombinējas ar nopietnu aprūpes deficītu attiecībā uz mīlestības pilnu ierobežošanu, kas ir svarīgs bērnu audzināšanas priekšnoteikums.²⁶

Spēcīgākā indivīda rīcību ierobežojošā kontroles forma ir iekšējās morāles normas. Tās caurauž visu vērtību sistēmu un spēj ietekmēt indivīda rīcību neatkarīgi no konkrētā brīža un ārējiem apstākļiem, sabiedrības vai grupas normām. Iekšējās morāles normas raksturo indivīda priekšstatus par to, kā noteiktā situācijā rīkoties ir pareizi un kā – nepieņemami, attiecīgi izraisot goda vai kauna izjūtu. Iekšējās normas un priekšstati ietekmē to, kādas veidosies attiecības skolā un ar vienaudžiem un vai jauniešiem būs nosliece uz atkarību izraisošo vielu pamēģināšanu. Piemēram, pētījuma iepriekšējo posmu rezultāti liecina, ka jaunieši, kuriem trūkst cieņas pret likumiem un noteikumiem, tolerances pret apkārtējiem, ir pakļauti lielākam deviantas uzvedības riskam. Bet jaunieši, kuriem ir tendence uz deviantu uzvedību vai kuriem ir pozitīva, pieņemoša attieksme pret novirzēm uzvedībā, ir pakļauti lielākam atkarību izraisošo vielu lietošanas riskam (DiClemente, Santelli, Crosby 2009; Koroļeva, Mieriņa, Seņkāne, Sniķere u.c. 2007; Koroļeva, Mieriņa, Sniķere, Trapencieris 2009).²⁷

Bailes no iekšējās pasaules, kas ir nozīmīgs narkotiku lietošanas motīvs, rada arī nopietnus šķēršļus iespējām realizēt īstenībā domu par dzīvi bez narkotikām. Lielākā daļa

²⁶ J.Volkerts Narkomānija. UNDCP: 1999. 13.lpp.

²⁷ Turpat.

cilvēku izjūt bailes, gan arī zinātkāri par noteiktiem saviem aspektiem. Šis konflikts kļūst īpaši izteikts narkomāniem, kuru iekšējo pasauli lielā mērā ietekmē tieši bailes.²⁸

Narkomāns patērē ārkārtīgi daudz enerģijas, lai nomierinātu sevi ar vai bez narkotiku atvieglojošas iedarbības. Bailes no tā, ko viņš sevī intuitīvi apjauš, rodas no murgiem, pārdzīvojumiem uz psihiskā sabrukuma robežas un problēmām ar impulsu kontroli.²⁹

Narkomāna pūles izvairīties no savas iekšējās pasaules izrādās veltīgas. Šī piespiedu situācija rada bezcerību, baidoties sevī sastapt to, ko bail pat iedomāties.³⁰

Analizējot dažādu autoru novērojumus un pētījumos iegūto informāciju, autors secina, ka narkomāna iekšējā pasaule un domāšana ir ārkārtīgi sarežģīta un saspīlēta. Narkomāna domāšana un uztveres spējas ir izmainītas līdz nepazīšanai. Narkomāns izdara noziedzīgu nodarījumu, kas biežāk ir narkotiku lietošanas, glabāšanas vai realizācijas gadījums, bet visos šajos gadījumos vislielākais risks skar sabiedrības drošību. Narkotisko vielu reibumā narkomāns nav spējīgs analizēt savu rīcību un darbību jēgu, pareizību vai atbilstību normai.

Narkomānam ir jāpieliek daudz pūļu, lai apmierinātu atkarības vajadzības, tam tiek pakārtota visa viņa dzīve. Nevar teikt, "Dzīve ar narkotikām", var teikt tikai, "Narkotikas". Narkomāns kļūstot atkarīgs var iet divus ceļus, pirmais, kalpot narkotikām, vai otrs, ārstēties un nekad neatgriezties. Par narkomānu nekļūst vienas dienas laikā. Kriminoloģija pēta, kādi ir cēloņi, kas veicina noziedzību. Dzīve, kura narkomānam bija pirms narkotisko vielu lietošanas uzsākšanas, cēloņsakarīgi atsaucās kā iemesli, kas mijiedarbojoties nosaka nepilngadīgo narkotizācijas nosakošos faktoros.

²⁸ Volkerts J. Narkomānija. UNDCP: 1999. 98.lpp.

²⁹ Turpat.

³⁰ Volkerts J. Narkomānija. UNDCP: 1999. 99.lpp.

2. NEPILNGADĪGO NARKOTIZĀCIJU NOSAKOŠO FAKTORU RAKSTUROJUMS

Šajā nodaļā autors pēta un analizē nepilngadīgo narkotizācijas nosakošos faktoros. Nepilngadīgā narkotizāciju nosakošie faktori ir pamats tam, kas nosaka nepilngadīgā attīstību un šīs attīstības un dzīves apstākļu dēļ var noteikt augstāku vai zemāku risku iespējamai narkotizācijai. Katrā bērna attīstības periodā viņu ietekmē atsevišķi faktori, kā, piemēram, ģimene un skola.

2.1. Ģimenes ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju

Pēc autora domām, bērns savas pirmās vērtības un uztveri par pasaules kārtību iegūst ģimenē. Ģimene ir bērna izcelšanās, viņa būtība un saknes. Jau kā auglim mātes ķermenī, māte var nodot bērnam tiešu atkarību no narkotiskajām vielām. Ģimene kā pamats tālākai cilvēka attīstībai ir svarīgs faktors. Ja šajā nozīmīgajā cilvēka attīstības posmā ir kādas, pēc sabiedrības standartiem, audzināšanas metodes vai vecāku piemērs ar defektiem, tas atspoguļojās bērņā. Bērns vēro vecāku, katrs solis, detaļa ir paraugs. Bērns kopē vecāku rīcību un vēlās līdzināties saviem tā brīža varoņiem. Ja vecāku rīcība biežāk ir nosodoša, bet iekšēji ģimenes vidē tā tiek slavēta, tad bērnam rodas sagrozīti priekšstati par labo un ļauno, ar kuriem viņš tālāk dosies iepazīt pasauli. Vecākiem ir jārāda bērnam labākais piemērs, jo bērns ar katru dienu kļūst neatkarīgāks un viņam ir jāpieņem aizvien jauni patstāvīgi lēmumi. Ar nepietiekamu dzīves pieredzi, kas biežāk deviances gadījumos ir negatīvā un iegūta ģimenē, tā iesakņojās prātā un zemapziņā, un kļūst par ikdienu bērna vai tālāk pusaudža dzīvē.

“Izdarītie kriminoloģiskie pētījumi liecina, ka, apmēram, vienā trešdaļā gadījumu, kad noziegumu izdarījuši nepilngadīgie, var konstatēt vecāku vai citu vecāko ģimenes locekļu negatīvā parauga tiešu ietekmi. No kā var secināt, ka ģimene ir viens no lielākajiem nepilngadīgā negatīvās izpausmes faktoriem. Ģimenes negatīvās ietekmes veidi var būt dažādi:

- bērnu tieša iesaistīšana žūpošanā;
- zādzībās un citās noziedzīgas darbības formās;
- nepedagoģiska audzināšanas metožu lietošana (vecāku rupjība, despotisms un necieņa pret bērnu, kā arī lutināšana);
- darba iemaņu neveidošana;

- pienākuma apziņas neieaudzināšana;”³¹

Autoraprāt, narkomāns jau agrīnā vecumā var veidoties šķietami labvēlīgā ģimenē, kur vecāki ir finansiāli labi atalgoti. Apstākļos, kur bērnam it kā nekas netrūkst arī var novērot deviances gadījumus. Bieži šādos ģimenes modeļos bērns nepietiekami saņem vecāku mīlestību vai vecāki ir vienaldzīgi un aizņēmti ar citām, priekš sevis, svarīgākām interesēm. Raksturīga situācija šādam ģimenes modelim ir bērna atstāšana bez uzraudzības. Rodas tie paši narkotizāciju ietekmējoši faktori, kādi tie ir ģimenēs ar acīmredzamiem nelabvēlīgiem apstākļiem. Psihoterapeits A.Utināns atzīst, ka nepilngadīgo narkomānu sociālais stāvoklis nav viennozīmīgs, narkomāns var nākt no sociāli labvēlīgas vai nelabvēlīgas ģimenes, kā arī būt bērnu nama vai internātskolas audzēknis.

Svarīgi ir, ka ģimenē tiek rādīts pozitīvs piemērs. Visneatmaidīgāk bērns cenšas līdzināties vecākiem, parasti viens vecāks ir tuvāks, kuru viņš vēlas asociēt ar sevi pašu. Ar brīdi, kad vecākiem ar bērnu ir iegūta šī saikne, ir jāuzņemas zināma atbildība. Bērna priekšā šis varoņtēls nepārtraukti ir jāuztur vienādi spožs. Tēvam vai mātei ir jāapzinās, ka viņu rīcība ir paraugs. Tāds paraugs, kuru bērns paturēs visu savu dzīvi.

Autors, analizējot informāciju, kas izriet no nepilngadīgā ģimenes apstākļiem, secina, ka tā var iedarboties kā narkotizāciju veicinoši faktori un novest nepilngadīgo narkotiku lietotāja statusā. Veicinošākajos nepilngadīgā narkomāna ģimenes modeļos vecāki izturas pavirši pret bērna interesēm, rāda negatīvu piemēru, ir cietsirdīgi vai pat vardarbīgi, atstāj bērnu bez uzraudzības. Vecāku finansiālas, personiskas problēmas vai slimības, kad bērns paliek otrajā plānā var izsaukt viņā atstumtības sajūtas. Bērna atstāšana bez uzraudzības var likt viņam justies nevajadzīgam, kas var būt par iemeslu viņa aiziešanai no mājām. Vecākiem ir svarīgi nezaudēt saikni ar bērnu. Kad saziņa un saskarsme pārtrūkst bērns šīs izjūtas meklē citur, tas ir viens no pamatcēloņiem, kādēļ bērns nonāk nelabvēlīgā, viņam nepiemērotā vidē. Šādos ģimenes modeļos vecāki vai ģimenes locekļi tieši nepamudina uz noziedzīgām darbībām, bet bērns, dezinformācijas dēļ, aiz paša iniciatīvas iesaistās pretlikumīgās darbībās, kas izsauc citus ar narkotisko vielu lietošanu veicinošus faktoros. Vērtējot ģimenes nozīmi nepilngadīgā dzīvē, tā ir jānostāda, kā galvenais apstāklis, kas var atturēt vai netieši mudināt nepilngadīgo izvēlēties pamēģināt narkotiskās vielas.

Atkarību veicinošs faktors var būt bērnībā pārslimotas somatiskas slimības, īpaši tās, kas saistītas ar galvas smadzeņu traumām.³²

Ģimenes apstākļi var būt labvēlīgi, nelabvēlīgi vai šķietami labvēlīgi. Bez ģimenes, nepilngadīgais attīsta savu uztveri un nostiprina vērtības skolā. Tāpat, kā atsevišķās

³¹ Stumbina Ē., Birkavs V., Niedre A. Kriminoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1981. 114.lpp

³² Vilks A. Deviantoloģija(mācība par uzvedības sociālajām novirzēm). Tiesu namu aģentūra: 2001. 155.lpp.

neformālās draugu vai paziņu grupās. Svarīgi saprast to, ka deviance var veidoties un attīstīties gan nelabvēlīgā ģimenē, gan ārēji labā, nodrošinātā ģimenē.

Faktori, kas var veicināt nepilngadīgā narkotiku lietošanu, skolā un sociālajās grupās arī ir svarīgi par ģimenes nelabvēlīgajiem apstākļiem, kas atstāj iespaidu uz nepilngadīgo personu.

2.2. Mācību iestāžu ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju

Pēc autora domām, skolu un draugus nepilngadīgā dzīvē var iedalīt atsevišķās mikrovidēs, jo ir jānošķir skolas vide no, tā sauktās, ielas un pagalma vides. Skolā, tāpat kā draugu grupā, nepilngadīgos ir grūti izkontrolēt. Ģimenei ir jābūt kā atbalstam, tāpat arī kontrolei pār nepilngadīgā ārpus mājas aktivitātēm. Vecākiem ar bērnu ir jāizveido cieša saikne, kas nodrošina abpusēju uzticēšanos. Negatīvie piemēri, ar kuriem nepilngadīgais saskārās ikdienā, kļūst viņam saistošāki. Šķietama brīvība un kontroles zudums liek nepilngadīgajam justies neaizskaramam un negatīvas rīcības sekām ļoti tālām un nereālām. Jauniešiem cenšoties izcelties kādā noslēgtā draugu grupā vai skolas klases kolektīvā, rodas apziņa, ka atbildība par visatļautību nebūs.

Ņemot vērā to, ka skolā jaunieši pavada lielu daļu dienas, tā ieņem centrālo vietu viņu tā brīža dzīvē. Pārdzīvojumi un stress, kas saistīts ar neapmierinošām sekmēm, kā arī nespēja attaisnot vecāku un skolotāju cerības var mazināt jaunieša pašapziņu, interesi par mācībām un kļūt par nozīmīgu atkarības vielu lietošanas riska faktoru. Papildu riska faktors ir skolas kavējumi. Tie var kļūt par iemeslu nespējai pilnvērtīgi apgūt mācību vielu, zemākām sekmēm un, iespējams, pat skolas pamešanai (Koroļeva, Mieriņa, Sniķere, Trapencieris 2009).³³

Mācību iestāžu pedagogu kolektīvi ir vienīgie profesionālie audzinātāji, kas, sadarbojoties ar skolēnu vecākiem, papildina un koriģē viņu audzināšanu, paaugstina ģimenes pedagoģisko zināšanu līmeni. Izglītības sistēmas iestādes var dot metodiskus norādījumus pedagoģijā, arī likumpārkāpumu profilaksē visām iestādēm un organizācijām, kas saskaras ar nepilngadīgo audzināšanu, mācīšanu un nodarbinātību. Diemžēl pēdējā tiek pildīta visai nosacīti. Kontakti ar skolēnu vecākiem tāpat ir nepietiekami.³⁴

Skola tāpat kā ģimene sniedz audzināšanas rakstura mācību nepilngadīgajam. Trūkums skolas ieguldījumā nepilngadīgā audzināšanā ir tas, ka tā kvalitāte ir atkarīga no pasniedzējiem, kas ne vienmēr savu darbu dara pēc labākās apziņas. Pedagoģi bērņus motivē,

³³ "Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū" Pētījuma 3. posms Rīgas domes Labklājības departaments. Rīga: 2010.

http://www.narcomania.lv/uploads/filedir/LD_petijums_2010_galazinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 4.martā]

³⁴ Seps Dz. Nepilngadīgo likumpārkāpumu kriminoloģiskās problēmas. Rīga: LPA izdevums, 1995. 65.-66.lpp.

iesaista skolas dzīvē un mācībās. Ja šis darbs tiek darīts pavirši un jau sākotnējos skolas gados, kad ģimenes kontrole samazinās un bērns paliek patstāvīgāks, bērnam pazūd interese par izglītību un tās iegūšanu. Skolā ir jābūt drošai videi, kurā nav narkotisko vielu klātbūtnes. Jebkādu sarežģītumu gadījumā skolas darbiniekiem, pedagogiem un vecākiem ir jāreaģē un situācija jārisina, atbalstot un motivējot jaunieši rīkoties pareizi. Tieši zems izglītības līmenis ir ietekmējošs faktors nepilngadīgā spriest spējai, lai izvairītos no negatīvās rīcības. Nepilngadīgais ar zemu izglītības līmeni ir vieglāk ietekmējams un viņa personība ir vieglāk pakļaujama atkarībām.

Skolas gados jaunieši iegūst gan draugus, gan ienaidniekus. Iespējams, ka sakari, ko nepilngadīgie nodibina skolā ar saviem vienaudžiem, turpina attīstīties arī ārpus skolas telpām. Nepilngadīgie veido savas grupas un apvienības. Tiek meklēts savs personiskais “es”. Un, protams, ka daudz vieglāk atrast savas patiesās intereses ir vieglāk, ja blakus ir draugi. Tāpēc nākamā darba sadaļa būs tieši par draugiem un paziņām.

2.3. Neformālās vides ietekme uz nepilngadīgo narkotizāciju

Neformālā vide ir viens no personības un indivīda vajadzību ietekmējošiem faktoriem. Katrs meklē savu interešu lauku, kurā iederēties un atrast domubiedrus, „vēlme tikt pieņemtam joprojām raksturīga ikvienam. Bažas nezaudēt statusu grupā un netikt izstumtam ir viens no galvenajiem iemesliem, kādēļ jaunieši uzsāk un turpina lietot atkarības vielas (Koroļeva, Mieriņa, Sniķere, Trapencieris 2009).”³⁵

Rīgas Narkomānijas un profilakses centra veiktajā pētījumā “Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās” kā faktoros jauniešu narkotiku uzsākšanai nosauc:

- “Pašapliecināšanās starp savējiem;
- Vēlme iegūt jaunu sensoro pieredzi;
- Personīgo attiecību saspīlējuma rezultātā.”³⁶

Vienuzīmīgi citu vienaudžu attieksme maina indivīda uzvedību. Iespējams, ka indivīdam vērtības ir stabilas un mērķi dzīvei skaidri, tomēr mainīgajā pusaudžu vecumā vienaudžu negatīva attieksme vai izstumšana no grupas var radīt psiholoģiskus

³⁵ “Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū” Pētījuma 3. posms Rīgas domes Labklājības departaments. Rīga: 2010.

http://www.narcomania.lv/uploads/filedir/LD_petijums_2010_galazinojums.pdf [aplūkots 2012.gada 4.martā]

³⁶ Turpat.

pārdzīvojumus. Pašapliecinoties un izvairoties no saspīlējumiem vai tieši saspīlējumu rezultātā, pusaudzis problēmu atrisinājumu meklē lietojot apreibinošas vielas.

Grupas un grupējumi veidojas kā nepilngadīgo subkultūras elementi. Pusaudžu vecumā raksturīgas plašas, bet ne visai patstāvīgas intereses pasaules apgūšanā. Darbības saturs un mērķis bieži vien mainās. Pastāv apzināta un neapzināta vēlme pēc ievērtības. Pusaudži neformālajā vidē starp saviem vienaudžiem “vingrinās sociālo attiecību apgūšanā, attiecību, kas lielā mērā apgūtas no pieaugušajiem.”³⁷ Viņi ir ļoti ieinteresēti sava sociālā statusa iegūšanā konkrētā vienaudžu grupā. Pusaudzim ir jāatrod sava vieta grupas sociālajā hierarhijā. Vienaudžu grupa ir vislabākā vide, kur var izteikties, realizēties un gūt atzinību.

Autoraprāt, gadījumos, kad pazūd saikne starp nepilngadīgo un skolu, likumsakarīgi veidojas nepilngadīgo mikrogrupas, kurās nepilngadīgie attīsta savu hierarhiju un noteikumus. Tā ir dabiska iesaistīšanas māksla, kad grupas līderis ar savām idejām un rīcību pievelk citus, kas vieglāk pakļaujami. Šādā vidē augstu novērtē to, kas ir aizliegts. Rīkoties tā, kā ir atļauts tikai pieaugušajiem – smēķēt, lietot alkoholu un narkotikas. Tādā veidā viegli iegūstot atzinību, kas nepilngadīgajam pie nelabvēlīgiem ģimenes apstākļiem ir svarīgi. Šādas mikrogrupas nav izolētas, nepilngadīgie nonāk uz ielas un apstākļi ir neparedzami. Šādos apstākļos nepilngadīgajiem ir viegla pieeja narkotikām. Laiks no pirmās pamēģināšanas reizes līdz nepilngadīgam narkomānam ir īss.

Ļoti svarīgi ir atrast savu vietu (visbiežāk klases kolektīvā) – līdera, padotā, āksta u.tml. lomā. Bērnā rodas spēcīga vēlme piederēt pie kolektīviem, iekļauties tajā, tikt ievērotam un saprastam. Ja šī iekļaušanās grupā iepriekš minēto apstākļu dēļ nenotiek skolā, bērns sev meklē citu grupu, un visbiežāk to atrod uz ielas. Šeit vēl jo spēcīgāk darbojas vēlme iekļauties un neatpalikt no pārējiem, jo nespēja atrast savu vietu klases kolektīvā ir stiprinājusi bailes no izstumšanas un nepieņemšanas. Šādās grupās bērns ātri nonāk psiholoģiskajā atkarībā no pārējiem un bailēs no atstumšanas dara visu, ko pārējie – pat tad, ja pats nekādu labumu tajā nesaskata.³⁸

Atrodoties starp vienaudžiem, pusaudzis ne tikai dara visu, ko pārējie, bet arī domā tādā pašā virzienā. Pusaudža psihe var tikt sagrozīta tik tālu, ka atsevišķa vienaudžu grupa kļūst par vienīgo sabiedrību. Pusaudzim veidojoties šādā šaurā sabiedrībā viņš identificējas ar šo grupu. “Identificēšanās ir apzināts vai neapzināts psiholoģisks process, kurā indivīds emocionāli sevi vienādo ar citu personu vai sociālo grupu. Indivīds var, piemēram, identificēties 1) ar citu (parasti viņam nozīmīgu) personu, kopējot tās uzvedību; 2) ar noteiktu grupu (dzimumgrupu, vecumgrupu u.tml.), apgūstot tās locekļu izturēšanās stereotipus; 3) ar

³⁷ Plotnieks I. Psiholoģija ģimenē Rīga: Zinātne, 1988. 106.lpp

³⁸ Vilks A. Deviantoloģija(mācība par uzvedības sociālajām novirzēm). Tiesu namu aģentūra: 2001. 155.lpp.

konkrētu mazo grupu, pieņemot tajā valdošās vērtības un normas.”³⁹ Bērns vai jauniešs, kas sevi identificē ar konkrētu sociālo grupu, attīstās un pilnveidojās pašplūsmā. Šādās grupās nav nekādas uzraudzības. Tā ir iespēja sevi apliecināt un tikt novērtētam, pretēji ģimenei vai skolai, kur konkrētais indivīds nav spējis socializēties ar pārējiem. Juriste K.Vilka uzskata, ka nepilngadīgā narkotizāciju nosakošs faktors bez ģimenes ir arī neformālās vides ietekme. Pusaudžu vecumā draugu atzinība tiek vērtēta visaugstāk, tāda, ne mazāka nozīme ir masu mediju informācijai un pieejamajai literatūrai, par ko autors raksta nākamajā sadaļā.

2.4. Masu mediju un literatūras saistība ar nepilngadīgo narkotizāciju

Mūsdienās bez ģimenes, mācību iestāžu un vienaudžu ietekmes uz nepilngadīgā uztveri un domāšanu, lielu lomu spēlē arī televīzija un internets. Autoraprāt, televīzija un internets ir piesātināts ar negatīvu informāciju, kas pasniegta kā kaut kas apbrīnas vērts, kas tāds, kam vajadzētu līdzināties. Filmās narkotisko vielu lietošana ir atainota kā populāro un atpazīstamo pusaudžu vaļasprieks. Tāpat populārās mūzikas industrija gan ar saviem dziesmu vārdiem, gan video klipiem izplata nakts uzdzīvi, alkohola un narkotiku lietošanu. Protams, pusaudzim, kas praktiski dzīvo un uzaug kopā ar populāro mūziku ir cieša saskare ar šo sliktu piemēru. Arī, ja nepilngadīgais ir informēts par iepriekš mīnēto apstākļu kaitīgo ietekmi, ir grūti izolēties no tā. Ir jāatzīmē, ka tas noteikti ir narkotizāciju ietekmējošs faktors.

Kā atzīst jaunieši no Rīgas Narkomānijas un profilakses centra veiktā pētījumā “Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās”, no filmām iespējams uzzināt kā narkotikas pareizi jālieto. Vai arī noskatoties filmu, tā iejusties bezrūpīgajā filmas tēlu dzīvē, ka rodas vēlme izdzīvot filmā redzēto.⁴⁰ Tas liecina par to, ka vecākiem būtu jāpārdomā vecums, no kura atļaut televīzijas skatīšanos, pakāpeniski izdalot pārraides un filmas konkrētam nepilngadīgā vecumam.

Internetā jauniešs var iegūt informāciju ne tikai par narkotikām un to iedarbību, bet arī var uzzināt, kā izgatavot un iegūt narkotiskās vielas vai izaudzēt narkotiskās vielas saturošus augus. Internets nepilngadīgajam ir pārāk brīvi pieejams. Interneta veikalos ir iespējams iegādāties „tā dēvētās legālās narkotikas jeb dažādus augu maisījumus, kuru izpīpēšanas radītais efekts līdzinās marihuānai. Kaut efekts ir līdzīgs, mediķi brīdina, ka sekas var būt daudz smagākas – Latvijas slimnīcās katru nedēļu nonāk vairāki šādu vielu pīpmaņi, un viņu

³⁹ Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca Rīga: SIA Insar & Co, 1997. 19.lpp

⁴⁰ "Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās" "Rīgas Narkomānijas profilakses centrs" Rīga: 2000. <http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=45&gid=19&lid=99> [aplūkots 2012.gada 6.martā]

starpā bieži vien atrodami nepilngadīgie”⁴¹ Intervētie eksperti atzīst, ka masu mediji un internets negatīvi ietekmē nepilngadīgos un veicina narkotizāciju. Mājās un interneta salonos, būtu nepieciešams speciāli izveidot interneta “filtrus”. Speciālajam interneta “filtram” jābūt tādām, kas liegtu pieeju interneta lapām, kas nav paredzētas nepilngadīgajiem un, kuru izmantošana nav paredzēta jauniešiem līdz 18 gadu vecumam. Arī literatūra, kas slavē narkotikas un to iedarbību var itin viegli nonākt pusaudža rokās un radīt tam nepārvaramu vēlmi pamēģināt narkotiskās vielas. Nepilngadīgajiem ir raksturīgi veidot subkultūras, kas cenšas līdzināties pagātnes sociālajām kultūrām vai saviem elkiem. Kā piemērs, var būt mākslinieki (brīvdomātāji), šādā nošķirtā sabiedrībā narkotisko vielu lietošana ir veids kā izpausties un iederēties.

Autoraprāt, ņemot vērā nepilngadīgo jauniešu psiholoģiskās īpatnības un vēl nenobriedušo personību, šī vecuma grupa narkotiku piegādātājiem un ražotājiem ir kā neaizpildīta niša. Veidojas neapzināts pieprasījums un konkrēts piedāvājums. Tātad arvien vairāk un mērķtiecīgāk jāplāno profilaktiskais darbs visos līmeņos (ģimene, skola, izklaides vietas).

⁴¹ Lazdiņš A., Top nelāgs pārsteigums narkošamaņiem, Avīze „Diena”, 19.04.2012

3. NEPILNGADĪGO NARKOTIZĀCIJAS NOVĒRŠANAS PROBLĒMAS

Šajā nodaļā autors skaidro, kādas ir nepilngadīgo narkotizācijas novēršanas problēmas Latvijā. Autors noskaidros kā nepilngadīgo narkotizāciju ietekmē narkotiku pieprasījums un piedāvājums un kādas iespējas ir sasniegt uzlabojumus šajās jomās. Kādi profilakses pasākumi ir aktuāli un nepieciešami. Ikviens cilvēks, kurš ir iesaistījies darbā ar nepilngadīgajiem, lai cīnītos pret ar narkotikām izraisītām atkarībām un citām problēmām, saskaras ar grūtībām. Sarežģījumi, kādi ir novērojami Latvijā un ārvalstīs, ir līdzīgi un narkotiku izplatība nepilngadīgo vidū ir aktuāla daudzviet pasaulē. Lai sekmīgāk saprastu kā un kādos līmeņos ir jācīnās ar nepilngadīgo narkotizācijas novēršanas problēmām, autors, analizēs iespējamās narkotiku pieprasījuma un piedāvājuma samazināšanas veidus.

3.1. Narkotiku pieprasījuma samazinājums

Pēc autora domām, narkotisko vielu pieprasījuma samazinājums ir jāvērs uz visu sabiedrību kopumā. Dažādos sabiedrības līmeņos un ar dažādiem iedarbības veidiem, veicinot narkotiku pieprasījuma pilnīgu vai daļēju izskaušanu. Īpaši narkotiku pieprasījuma samazināšanas profilakse ir jāīsteno uz tā sauktajām riska grupām. Profilakses darbs narkotisko vielu izplatības mazināšanai ir apjomīgs un kvalitatīvi grūti realizējams darbs, tieši tāpēc tas ir īpaši sarežģīti, bet, ar neatsveramu rezultātu. Narkotiku pieprasījuma samazinājums ļoti lielā mērā atkarīgs no narkoloģisko pacientu veselības aprūpes, tās pieejamības gan pēc daudzuma, gan izmaksām.

Šobrīd valstī ir vairākas institūcijas, kuras veic profilakses aktivitātes atkarību izraisošo vielu jomā, taču tās, galvenokārt, aptver galvaspilsētu Rīgu un Rīgas rajonu, un lielākai daļai aktivitāšu piemīt kampaņveida raksturs. Bieži aktivitātes atkarību jomā ir integrētas plašākās veselības veicināšanas aktivitātēs. Tāpat Latvijā profilakses aktivitātes vēl arvien reti tiek izstrādātas noteiktām mērķa grupām. Šobrīd Latvijā profilakses aktivitātes tiek veiktas decentralizēti, proti, katra pašvaldība profilaktisko darbu veic savas kapacitātes un finansiālo iespēju robežās. Latvijas reģionos kopumā vāji tiek realizēta selektīvā profilakse un vēl arvien trūkst vienotas pieejas universālās un selektīvās profilakses aktivitāšu realizēšanai, kā arī tikai retos gadījumos tiek nodrošināta profilakses intervencu efektivitātes novērtēšana, kas pārsvarā gadījumos tiek skaidrota ar finansējuma un kapacitātes trūkumu. Arī valsts programmā šīs problēmas novēršanai paredzētais pasākums, kura ietvaros tika plānots izstrādāt narkomānijas

profilakses rīcības paraugprogrammas pašvaldībām līdz šim nav izpildīts.⁴² Intervētie eksperti apgalvoja, ka trūkst koordinēta profilakses darba, kas būtiski var samazināt narkotiku pieprasījumu.

Universālā profilakse Latvijā nepilngadīgo narkotizācijas samazināšanas jomā lielāko uzsvāru liek uz skolām, iekļaujot mācību programmās priekšmetus, kuri informē skolniekus par narkotiskajām vielām un to kaitīgo ietekmi. Ja universālās profilakses īstenošana Latvijā būtu sakārtota, tad narkotizācijas izplatība nepilngadīgo vidū būtu liels retums. Katru gadu Latvijā būtu jāapzina situācija universālās profilakses programmās un to iedarbība uz nepilngadīgajiem, kā arī jāizvērtē vai nepieciešami labojumi un papildinājumi.

Autoraprāt, profilakses pasākumi skolās ir nepietiekamā apjomā. To kvalitāte ir atkarīga no pasniedzēja vai speciālista spējām ieinteresēt nepilngadīgo izvirzāmajā tematā. Pietrūkst profesionālu, speciāli tam sagatavotu mācītspēku un speciālistu. Jauniešiem, kuri nāk no sociāli nelabvēlīgām ģimenēm, ir nepieciešamas alternatīvas brīvā laika pavadīšanai, izņemot (spēļu klubi, interneta saloni, klaiņošana, u.c.). „Alternatīvu brīvā laika pavadīšanas iespēju attīstība ir noteikta politikas plānošanas dokumentos: Jaunatnes likumā un programmā „Bērniem piemērota Latvija” Latvijā populāri ir alternatīvie ārpusklases pasākumi (sporta aktivitātes, kori, dramatiskie pulciņi, dejošana u.c.), kuri tiek organizēti skolās un kalpo kā atkarības profilakses elementi.”⁴³ Šādas iespējas ir nepieciešams vairāk pietuvināt riska grupu jauniešiem, bieži šāda veida alternatīvas nav pieejams dēļ nelabvēlīga sociālā statusa un finansējuma trūkuma. Tas liecina par to, ka „kopumā vāji tiek realizēta selektīvā profilakse un vēl arvien trūkst vienotas un koordinētas pieejas universālās un selektīvās profilakses aktivitāšu realizēšanai”⁴⁴

Latvijā joprojām populāra pieeja skolu universālajā profilaksē ir dažādu speciālistu: ārstu, policistu, pašvaldību veselības veicināšanas koordinātoru, NVO pārstāvju pieaicināšana, lai organizētu diskusijas un lekcijas klases audzināšanas stundās. 2010. gadā daudzas skolas biežāk sadarbojās ar NVO, lai nodrošinātu informatīvi izglītojošo pasākumu veikšanu. Skolas organizēja tādus pasākumus kā: Dienas bez tabakas, Starptautiskās AIDS dienas pasākumus, kuru ietvaros notika zīmējumu konkursi, izstādes, viktorīnas un citi izglītojoši pasākumi.⁴⁵ Nevalstisko organizāciju darbība ievērojami atkarīga no naudas

⁴² Profilakses programmas novērtēšanas vadlīnijas. Vadlīnijas sagatavoja Sabiedrības veselības aģentūras speciālisti: A.Pelne, I.Pūgule, S.Pērkone, L.Sīle. „Veselības ekonomikas centrs”, 2008. Atjaunotā versija: Veselības ekonomikas centrs, 2010

⁴³ Nacionālais ziņojums „Situācija narkomānijas problēmas jomā Latvijā 2010.gadā” “Nacionālais veselības dienests” REITOX 2011. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f2bdcc5b7bfa.pdf>

⁴⁴ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁴⁵ Nacionālais ziņojums „Situācija narkomānijas problēmas jomā Latvijā 2010.gadā” “Nacionālais veselības dienests” REITOX 2011. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f2bdcc5b7bfa.pdf>

līdzekļu piesaistīšanas. Tāpēc nepieciešams arī „popularizēt ES finanšu programmu ietvaros pieejamo finanšu līdzekļu izmantošanu profilaktisko pasākumu, jo īpaši riska grupu jauniešu vidū, īstenošanā iesaistīto valsts, pašvaldību un nevalstisko institūciju starpā”⁴⁶

Mācību iestāžu un nevalstisko organizāciju pret narkotikām vērstajos pasākumos un programmās „vajadzētu iekļaut reālus piemērus no dzīves, ar narkotiku lietotāju stāstījumiem un atkarību postošo seku piemēriem, kas paliek atmiņā un dažāda veida interaktīviem pasākumiem”⁴⁷. Paralēli pedagogiem nepilngadīgie ir jāmotivē sasniegt augstākus rezultātus un iegūt izglītību, jāveicina izglītības iegūšana kā pamatvērtība nepilngadīgo dzīvēs.

Pēc autora domām, universālā profilakse un tās mērķi sasniedzami tikai ar būtisku finansiālu atbalsta piesaistīšanu, ne tikai no valsts puses, bet arī izmantojot Eiropas Savienības fondu līdzfinansējumu. Finansējumu, galvenokārt, būtu jānovirza uz pedagogu, sociālo darbinieku u.c. speciālistu atalgojumu. Kad nepilngadīgajam pazūd saikne ar ģimeni, kad nepilngadīgais vairs neredz tajā autoritāti un vēlmi no tās mācīties, tad viņam apkārt nepieciešami cilvēki, kas vēlās un ir motivēti palīdzēt sakārtot viņa dzīvi, līdz ar ko, dzīvot bez narkotikām. Universālās profilakses iedarbība galvenokārt attiecināta uz specifiskajām nepilngadīgo grupām. Tā vāji iedarbojās uz nepilngadīgajiem, kuri neapmeklēja skolu un neapgūst valstī obligāto izglītību. Šādu nepilngadīgo piemērs visbiežāk izvēlas brīvo laiku pavadīt klaiņojot vai sēžot interneta salonos.

Ģimenes sociālie apstākļi un bērna audzināšanas metodes arī spēj ietekmēt nepilngadīgo nākotnē atteikties no narkotiskajām vielām. Universālās profilakses mērķos ietilpst arī vecāku izglītošana ar narkomāniju saistītos jautājumos. Tāpēc ģimenes atbalsts un cita veida nepilngadīgā dzīves ievirzīšana dzīvē bez narkotikām var kalpot kā aizsargfaktori. „Apreibinošo vielu lietošanu var aizkavēt šādi aizsargfaktori:

- ciešas ģimenes saites;
- darbojas skaidri noteikti ģimenes likumi;
- ģimenes iesaistīšanās bērnu dzīvē;
- veiksmīga pieredze skolā, skolas prasību izpildīšana;
- labi attīstītas dzīves prasmes;
- iesaistīšanās vietējās sabiedrības aktivitātēs;
- vismaz viena pieauguša cilvēka pārraudzība un rūpes par bērnu.

⁴⁶ Ministru kabineta 2011. gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (informatīvā daļa)

⁴⁷ Turpat.

Jāatzīmē, ka minētie aizsargfaktori samazina ne vien psihoaktīvo vielu lietošanas varbūtību, bet arī citu problēmu, piemēram, antisociālas uzvedības, mācību stundu kavēšanas, nepilngadīgo grūtniecības iespējamību. Riska faktori un aizsargfaktori nav vienkārši viens otra pretstati. Piemēram, zems sociāli ekonomiskais statuss ir riska faktors, bet pārticība ģimenē nebūt nav aizsargfaktors.⁴⁸

Autors uzskata, ka nepilngadīgais, kam ir deformēta uztvere un informācijas trūkums, kuru var izraisīt daudzveidīgi ģimenes apstākļi, potenciāli var nonākt saskarē ar narkotikām. Ja ģimene, skola un pedagogi nespēj nepilngadīgajā ieaudzināt vēlamas un sabiedrībai nepieciešamas intereses kā zināšanas, sportu vai darba tikumu, agrāk vai vēlāk cilvēks atradīs sevi uz ielas. Mikrovide, kas tendēta uz pretlikumīgam darbībām sevī ietver alkohola, cigarešu un narkotiku lietošanu. Parādās deviance, kas ir uzvedības novirze no sociālajām normām, sabiedrībā pieņemtajiem standartiem. Nepilngadīgais padodas deviancei un kļūst par deviantu. Šāda “nepilngadīgā uzvedība un rīcība, kas ir pretrunā ar sabiedrībā pieņemtajām tiesiskajām vai tikumiskajām normām, noziedzīga vai amorāla rīcība. Šādas rīcības cēlonis ir antisociāla personības attīstība, negatīvu sociālo faktoru ietekme uz personības “vājajām” vietām, nelabvēlīgo sociālo situāciju ietekme, sagādīšanās.”⁴⁹ Nepilngadīgais, kurš attīstās zem šo faktoru ietekmes, vairs nespēj izvērtēt kas ir labs un ļauns. Tāpēc lietas, kuras notiek viņam apkārt kļūst par normu, un tās tiek vērtētas augstāk par pārējām lietām. Tādos pašos apstākļos nepilngadīgajam veidojas uzskati par mērķiem un ideāliem. Iegūtās vērtības nosaka cilvēka turpmāko dzīves redzējumu un mērķus. Atrašanās konkrētās vienaudžu grupās, kas savu laiku pavada uz ielas, nevis skolā vai mājās, nepilngadīgajam, kuram vērtības nav nobriedušas un ir vāja personība, kas alkst pēc uzmanības un novērtējuma, kļūst par narkotizācijas upuri.

Selektīvā profilakse ir tas profilakses veids, kas attiecināms uz nepilngadīgajiem no specifiskām bērnu grupām (internātskolu audzēkņi, klaiņojošie bērni, u.c.), kā arī tiem, kuriem ir tendence kavēt skolu un grūtības apgūt pašreizējo vielu savā līmenī. Ar šiem nepilngadīgajiem galvenais profilaktiskais darbs un jauniešu motivēšana izvairīties no narkotisko vielu lietošanas ir jāveic skolu sociālajiem pedagogiem, pašvaldību sociālajiem darbiniekiem un valsts vai pašvaldību policijas amatpersonām.

Selektīvā profilakse novados un pilsētās tiek realizēta, izmantojot sociālo dienestu tīklu, organizējot individuālas riska grupas indivīdu konsultācijas. Rīgā tiek nodrošināta pastāvīgas psihosociālas korekcijas programma, kas veidota riska grupas pusaudžiem, kuriem ir tieksme pārkāpt uzvedības normas. Atsevišķās pašvaldībās ir izveidotas speciālas struktūras jaunatnes

⁴⁸ Skolēni un narkotikas. Rokasgrāmata skolotājiem, 2001. 13.lpp.

⁴⁹ Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca Rīga: SIA Insar & Co, 1997. 31.-32.lpp.

centru ietvaros vai atsevišķi krīzes centri, kas risina šos jautājumus. Nozīmīgu darbu narkomānijas profilakses jomā veic HIV profilakses punkti, kas papildus narkotiku lietošanas kaitējuma mazināšanas aktivitātēm, apmeklē izglītības iestādes, īsteno dažādas informatīvas kampaņas, paaugstina gan jaunatnes, gan narkotisko vielu lietotāju zināšanas par narkotiku kaitīgumu, HIV profilaksi, palīdzības saņemšanas iespējām utt. Daudzas pašvaldības ir novērtējušas šo centru darbu un cenšas tos atbalstīt finansiāli.⁵⁰

Daudz organizētākā formā, nekā Latvijas reģionos šādas aktivitātes notiek Rīgā un Rīgas reģionā, kur nozīmīgu profilakses darbu veica Rīgas Domes Rīgas Atkarības profilakses centrs. Sadarbībā ar skolu sociālajiem pedagogiem, šī centra konsultatīvajos kabinetos pēc palīdzības griezušies gan riska grupas bērni, gan vecāki. Šajos kabinetos speciālisti pēc izstrādātām programmām veic pārrunas un diskusijas ar riska grupas bērniem par psihoaktīvo vielu lietošanas ietekmes negatīvajām sekām, kā arī notiek darbs ar ģimeni, izglītojot vecākus par atkarības jautājumiem un rīcību sarežģītu attiecību risināšanā ar pusaudžiem. Tomēr Latvijas reģionos aktivitātes, kas aptver noteiktas mērķa vai riska grupas, notiek īpaši organizētas vai plānotas.⁵¹

Taču, neraugoties uz minētajām aktivitātēm, policijas atbildīgo struktūrvienību eksperti joprojām norāda, ka daudzu skolu administrācijas gatavība sadarboties ar kompetentajām policijas struktūrvienībām joprojām ir nepietiekamā līmenī, jo īpaši indikatīvās profilakses jomā (t.i. darbā ar konkrētiem, skolas administrācijai zināmiem, riska grupas nepilngadīgiem), kā arī informācijas apmaiņā par iespējamajiem narkotiku izplatīšanas un lietošanas skolēnu vidū avotiem un gadījumiem. Atbilstoši narkomānijas un likumpārkāpumu profilakses speciālistu novērojumiem šajā ziņā skolu rīcība, konstatējot narkotiku vai citu atkarības vielu lietošanu skolas teritorijā vai skolā rīkotajos pasākumos, ir atšķirīga un ne vienmēr saskaņota ar citiem atbildīgajiem dienestiem. 2010.gada 23.martā MK apstiprināti noteikumi „Kārtība, kādā nodrošināma izglītojamo profilaktiskā veselības aprūpe un pirmās palīdzības pieejamība izglītības iestādēs”, kas cita starpā paredz vienotu rīcību, ja izglītības iestādē izglītojamo vidū ir notikusi alkoholisko dzērienu, narkotisko, psihotropo vai citu apreibinošo vielu lietošana, glabāšana vai izplatīšana un uzliek par pienākumu izglītības iestādēm izstrādāt kārtību (atsevišķu rīcības plānu vai sadaļu izglītības iestādes iekšējās kārtības noteikumos), kā rīkoties, ja izglītības iestādē izglītojamo vidū ir notikusi alkoholisko dzērienu, narkotisko,

⁵⁰ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁵¹ Turpat.

psihotropo vai citu apreibinošo vielu lietošana, glabāšana vai izplatīšana. Taču šo prasību praktiskā ieviešana vēl ir sākuma stadijā.⁵²

Autors uzskata, ka selektīvās profilakses efektīvākai realizēšanai ir regulāri jāapzin reāli esošie riska grupas bērni, uz kuriem ir attiecināma selektīvā profilakse. Selektīvo profilaksi pastiprināti būtu jāveic visā Latvijā - bērnu namos, internātskolās, kā arī bērnu pāraudzināšanas iestādēs un cietumos, kur bieži nonāk bērni, kas savas dzīves laikā ir saskārušies ar narkotisko vielu klātbūtni. Iepriekš nosauktajās iestādēs nepilngadīgo audzināšanai būtu jāpievērš lielāka uzmanība. Jānodala nepilngadīgie atsevišķās grupās un jāpieiet pēc iespējas individuālāk. Jāuzlabo jau esošās mācību un audzināšanas programmas. Svarīga ir nepilngadīgo motivēšana neatgriezties iepriekšējā statusā vai ikdienā, pēc tam, kad ir beidzies soda izciešanas termiņš vai ir pienākušas skolas brīvdienas. Aktuāls arī ir jautājums par iespēju nepilngadīgajam turpināt smēķēt atrodies nebrīvā vidē. Nepieciešams aizliegt jebkādu legālu un nelegālu vielu izplatību nepilngadīgo starpā. Nepilngadīgajam nonākot vietā ar ierobežotu brīvību ir jābūt iespējai atturēties no narkotiku lietošanas un atkarības gadījumā atveseļoties, nelietojot tās, bet situācija ir pretēja. Ieslodzījumu vietās nav pieejama narkoloģisko pacientu ārstēšana, tāpat aktuāls ir psihologu trūkums.

Viena no selektīvās profilakses mērķa jomām ir narkotiku izplatība izklaides vietās, kas joprojām ir augsta, neskatoties uz to, ka „pēdējos gados pret narkotiku izplatību izklaides vietās īstenotās policijas aktivitātes (reidi) ir panākušas ne tikai ar tām saistīto reģistrēto noziedzīgo nodarījumu (atkārtota narkotiku lietošana, narkotiku iegādāšanās un glabāšana bez realizācijas nolūka) skaita un īpatsvara palielināšanos”⁵³ nevar uzskatīt, ka šādas aktivitātes nav nepieciešamas, bet pretēji, tās ir jāturpina.

Šādu aktivitāšu iedarbība uz nepilngadīgo narkotizācijas samazināšanos vēl nav apzināta. Autors uzskata, ka policijas reidi varētu būt kā viens no profilakses izvirzītajiem uzdevumiem, kam līdzās strādātu arī sociālie aģenti, izšķirojot pārkāpumus un uzsākot atbilstošus tālākos profilakses pasākumus.

Profilakses pasākumi izklaides vietās nedrīkst aprobežoties tikai ar policijas reidiem. Latvijā izklaides vietās narkotiku piedāvājumu jāierobežo ar pieprasījuma samazināšanu. Profilakses pasākumiem jābūt ilgstošiem, pat jāizveido speciāla programma, kas darbotos izklaides vietu apmeklētākajās dienās. Izklaides vietu darbiniekus būtu iespējams apmācīt vienkāršai vizuālai cilvēka apskatei, kas liecinātu par narkotisko vielu intoksikācijas gadījumu. Šādai personai ieeja izklaides vietā tiktu liekta un personu būtu iespējams nodot

⁵² Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁵³ Turpat.

policijas darbiniekiem tālākai faktu noskaidrošanai. „Savukārt, lai izklaides vietu vadība spētu apliecināt labo gribu narkotiku un to lietošanas izplatības izklaides vietās apkarošanai, nepieciešams definēt sadarbības mehānismus un īstenot izklaides vietu, profilakses speciālistu un policijas sadarbības projektu, kas sekmētu gan starptautiskā praksē pārbaudītas vides stratēģiju pieejas iedzīvināšanu Latvijā narkotiku izplatības ierobežošanai izklaides vietās, gan arī kalpotu kā noteikta forma rīcībai pret narkotiku izplatību izklaides vietās.”⁵⁴

Indikatīvā profilakses mērķis ir atturēt jauniešus, kuri ir jau pazīstami ar atkarību izraisošajām vielām un ir nonākuši atbildīgo iestāžu redzeslokā, bet nav sasnieguši diagnozi – narkotiku atkarība. Indikatīvās profilakses „attīstību kavē ārstēšanas un profilakses finansēšanas modeļi, proti, ārstniecību apmaksā valsts, bet profilakses finanšu avots lielākoties ir pašvaldības”⁵⁵ Tas ir pēdējais profilakses posms, kad nedz universālā, nedz selektīvā profilakse nav spējusi nepilngadīgo atturēt no narkotiku intoksikācijas. Ļoti iespējams, ka iemesls tam ir nepilngadīgā zemais sociālais stāvoklis un mācību iestāžu neapmeklēšana. Citi profilakses veidi nav spējuši uzrunāt individu vai ir bijuši nepietiekami un sliktā kvalitātē. Kā iepriekš tika minēts, selektīvās profilakses problēmās, lai arī vietās, kur ar profilaksi būtu jānodarbojas pastiprinātā režīmā, ir indivīdi, kuri ir vāji informēti par narkotiku kaitīgo ietekmi.

Autors secina, ka Latvijā aktuāls jautājums ir veselības aprūpes pieejamības trūkums un daudzās finansiālās problēmas. Narkoloģe A.Paulicāne arī pauž viedokli, ka narkotiku pieprasījuma samazināšanas jomā nepieciešams papildus finansējums veselības aprūpes sistēmai. Dažādās veselības aprūpes sfērās trūkst sakārtotības un valsts finansējuma bezmaksas veselības aprūpes saņemšanā. Veselības aprūpes pieejamība un kvalitāte narkotiku pieprasījuma samazināšanā ir ļoti nozīmīga. Veselības aprūpe sevī neietver tikai ārsta narkologa, bet arī psihologa palīdzību. Ārstēšanas periodā pacientam ir jāsaņem arī psihologa palīdzība, lai beidzot ārstēšanos, kas nereti ir ierobežots laika periods, viņš neatgrieztos pie narkotiku lietošanas.

Latvijā ir divas valsts finansētas medicīniskās rehabilitācijas programmas: Valsts SIA „Rīgas Psihiatrijas un narkoloģijas centrs” un VSIA „Slimnīcā „Ģintermuiža””, kurās tiek nodrošināts narkotisko vielu atkarības pacientu ārstēšana pēc terapeitiskās kopienas principa

⁵⁴ Ministru kabineta 2011. gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (informatīvā daļa).

⁵⁵ Nacionālais ziņojums „Situācija narkomānijas problēmas jomā Latvijā 2010. gadā” “Nacionālais veselības dienests” REITOX 2011. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f2bdcc5b7bfa.pdf>

līdz 12 mēnešiem. Pēdējo gadu laikā finanšu resursu trūkuma dēļ pacientu iespējas saņemt šo medicīniskās rehabilitācijas pakalpojumu ir ļoti ierobežotas.⁵⁶

Neraugoties uz noturīgo pieprasījumu pēc atkarīgo bērnu ambulatorās ārstniecības, kā arī valsts starptautiskās saistības nodrošināt specializētu veselības pakalpojumu sniegšanu bērniem, joprojām nav izveidota specializēta bērnu narkoloģiskās ārstēšanas nodaļa, kurā cita starpā iespējams varētu veikt arī normatīvajos aktos paredzēto piespiedu ārstēšanu bērniem.⁵⁷

Kā negatīvu tendenci speciālisti atzīmē vidējā gultu dienu skaita uz vienu slimnieku samazināšanos narkoloģijā, jo pacienti nav spējīgi segt pacienta iemaksu. Narkoloģiskiem pacientiem atrodies vidēji stacionārā mazāk kā 5 dienas, pastāv liels slimības recidīva risks, jo pacients nav motivēts turpināt tālāko uzturošo ārstēšanas kursu (jāmaksā pacienta iemaksa, ambulatorā līmenī nav pieejami kompensējami medikamenti pieaugušajiem). Arī tālāko īstermiņa psihoterapijas programmu (motivācijas un „Minesotas programmas”) pieejamība valstī ir nepietiekama, kas lielā mērā ir skaidrojams ar valsts apmaksātu speciālistu trūkumu. Saīsinoties ārstēšanas laikam, pacienti pēc paātrinātas izrakstīšanas no stacionāra un nesaņemot nepieciešamo psihoterapijas programmu, biežāk atkārtoti atgriežas akūtās narkoloģiskās palīdzības (detoksikācijas) programmās pat vairākas reizes gadā. Tā rezultātā uz narkoloģiskās palīdzības stacionāra pakalpojumiem, īpaši narkomānijas pacientiem, veidojas nosacītas gaidīšanas rindas.⁵⁸

Autoraprāt, kā vienu no svarīgākajām problēmām var izvirzīt psihologu trūkumu narkoloģisko pacientu ārstēšanas un rehabilitācijas programmās. Psihologu iztrūkums ārstēšanas laikā palielina iespēju narkotiku lietotājam atkal atgriezties pie tā paša dzīves veida, kas saistīts ar narkotikām. Psiholoģiskā palīdzība un atbalsts nepieciešams, lai samazinātu narkotiku lietošanas recidīva gadījumus jau tiem pacientiem, kuri pabeiguši ārstēšanos. Tāpat ir būtiski atrast finansējumu specializētai bērnu narkoloģiskās ārstēšanas nodaļai. Šāda nodaļa būtu neatsverams atbalsts nepilngadīgo narkomānu profilakses un vēlāk narkotiku pieprasījuma samazināšanas instruments.

Autors uzskata, ka realizējot indikatīvo profilaksi uz nepilngadīgo, kurš ir izmēģinājis narkotiskās vai psihotropās vielas, nevar piesaistīt ar iepriekšējo līmeņu profilakses paņēmieniem. Ja nepilngadīgais nāk no nelabvēlīgas sociālās vides, tad gadījuma rakstura narkotisko vielu intoksikācija ir īpaši bīstama. Šādiem jauniešiem, kas atbilst iepriekš minētajiem kritērijiem, būtu jāsaņem praktiski diennakts uzraudzība. Jāveic tādi profilakses pasākumi, kas veicina viņa mācības un brīvā laika pavadīšanas kvalitātes uzlabošanu.

⁵⁶ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁵⁷ Turpat.

⁵⁸ Turpat.

Narkomānijas apkarošanas profilkatiskā darba trūkums pēc juristes K.Vilkas domām ir tāds, ka “netiek ņemti vērā personības aspekti – viss ir teoretizēts, programmas izstrādā cilvēki, kuriem nav reāls priekšstats par problēmu”. Autors secina, ka profilakses programmu izstrādē ir nepieciešams iesaistīt un uzklaut padomus no cilvēkiem, kuri ir vai bijuši narkotisko vielu atkarīgie.

3.2. Narkotiku piedāvājuma samazinājums

Narkotiku izplatība ir ļoti strauja. Nepilngadīgie Latvijā, tāpat kā citur pasaulē, ir pazīstami ar narkotiskajām vielām un zina par to esamību, kaitīgumu un bīstamību. Narkotiku bizness ir plašs un vairums noziedzīgie nodarījumi, kas saistīti ar narkotiskajām vielām ir latentī un grūti atklājami. Narkotiku piedāvājuma samazināšana ir jāveicina vairākos posmos jeb līmeņos. Viss būtiskāk pēdējo gadu laikā narkotiku piedāvājumu ietekmē narkotiku tirdzniecība Latvijā un pasaulē, jauno narkotisko vielu maisījumu (biežāk sintētisko narkotiku) ienākšanu tirgū un to regulēšanu normatīvo aktu līmenī.

3.2.1. Narkotisko vielu tirdzniecības apkarošana

Narkotisko vielu piedāvājuma būtiskākā problēma ir narkotisko vielu tirdzniecība un aprīte. Mūsdienās pret narkotisko vielu tirdzniecību ir vērsti daudz drošības pasākumi visā pasaulē. Pret narkotisko vielu izplatību pasaulē iesaistās vai ikviena valsts. Neskatoties uz izdarītajiem pūliņiem narkotisko vielu tirdzniecības ierobežošanā, joprojām to izplatība ir aktuāla problēma arī Latvijā. “Līdz ar Latvijas iestāšanos ES un vēlāk arī Šengenas zonā neapšaubāmi ir pieaugusi narkotisko vielu nelegālā ievēšana Latvijā pāri Eiropas Savienības iekšējām robežām. Kokaīns Latvijas teritorijā tiek ievests no Latīņamerikas valstīm (Ekvadoras, Kolumbijas), izmantojot jūras ceļus caur Krieviju un Ukrainu. Latvijas teritorija tiek izmantota arī kokaīna tranzītam no Dienvidamerikas uz Krieviju un Skandināvijas valstīm. Savukārt, heroīns Latvijā pārsvarā tiek ievests no Centrālās Āzijas reģiona caur Krieviju pa tā saukto „Ziemeļu ceļu”. Sintētiskās narkotiskās vielas tiek ievestas no Eiropas Savienības valstīm – Lietuvas, Nīderlandes, Vācijas un Polijas, caur sauszemes robežkontroles punktiem un ostām. Līdzīgā ceļā tiek ievesta arī marihuāna un hašišs, kas mūsu valsts nelegālo narkotiku tirgum tiek piegādāts no Nīderlandes, Spānijas un Lietuvas.”⁵⁹

⁵⁹ Ministru kabineta 2011. gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (informatīvā daļa)

Tomēr, ievērojot nelegālo narkotiku izplatības izteikto pārrobežu raksturu, Latvijas izdevīgo ģeogrāfisko stāvokli un ar citām Eiropas un pasaules valstīm salīdzinoši mazo vietējā patēriņa tirgu, Latvija starptautiskajā nelegālo narkotiku apritē tiek izmantota vairāk kā narkotiku tranzītvalsts, nevis saņēmējvalsts. Valsts policija un Muitas kriminālpārvalde ir tās institūcijas, kuras atbilstoši to kompetencei vistiešāk darbojas narkotiku piedāvājuma apkarošanā.⁶⁰

Lai nodrošinātu sintētisko narkotiku izplatības efektīvu apkarošanu, ievērojot to plūsmas uz un caur Latviju īpatnības, ražošanas un izplatīšanas ceļu ģeogrāfisko raksturojumu un citus faktorus, papildus jau esošajām Latvijas tiesībsardzības iestāžu starptautiskās sadarbības aktivitātēm atsevišķu izmeklēšanu un tiesiskās sadarbības ietvaros nodrošināma šo iestāžu pilnvērtīga iekļaušanās kopējos Eiropas tiesībsardzības iestāžu darbības mehānismos. Šim mērķim jāpabeidz valsts programmas darbības laikā nepabeigtais darbs pie vienota Eiropola veidlapas šablona informācijas par Latvijā izņemtajām sintētiskajām narkotiskajām vielām un ar tām saistītajiem noziedzīgajiem nodarījumiem apkarošanai un turpmākai izmantošanai Eiropas Savienības tiesību sargājošajās struktūrās⁶¹

Lai nodrošinātu Latvijas un citu ES dalībvalstu tiesībsardzības iestāžu iesaistes palielināšanu ES tiesībsardzības iestāžu darbības koordinēšanai izveidoto kopīgo izmeklēšanas vienību un kopīgo muitas operāciju instrumentu izmantošanā, ir jāizskata ar kādiem pasākumiem ir iespējams vienkāršot un paātrināt, kā arī veicināt šo instrumentu biežāku izmantošanu narkotiku pārrobežu tranzīta gadījumu izmeklēšanai un sagatavot atbilstošus ziņojumus Narkotiku kontroles un narkomānijas ierobežošanas koordinācijas padomei un atbilstoša pieprasījuma gadījumā - ES Komisijai.⁶²

Vienlaikus, ievērojot Muitas dienestu primāro lomu narkotiku tranzīta caur Latviju un narkotiku iekļūšanas Latvijas nelegālajā tirgū novēršanā un apkarošanā, kā arī narkotiku plūsmas un ar to saistīto apstākļu pastāvīgo mainību, lai nemazinātu pēdējos gados aizvien palielinošos Muitas Kriminālpārvaldes aktivitāti narkotiku, kā arī citu apritei aizliegto priekšmetu, vielu un produktu kontrabandas apkarošanā, ir izstrādājama kārtējā VID Muitas kontrabandas apkarošanas stratēģija un tai pakārtotie ikgadējie taktisko mērķu apraksta dokumenti.⁶³ Eksperte - Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijas Politikas ieviešanas nodaļas vecākā referente A.Zīle-Veisberga atzina, ka narkotiku piedāvājuma samazināšanas jomā

⁶⁰ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁶¹ Turpat.

⁶² Turpat.

⁶³ Turpat.

problēmas ir vērojamas muitas kriminālpārvaldes un valsts policijas darbā, kā arī jaunu narkotisko vielu straujā izplatība ir problēmjautājums.

3.2.2. Jaunas narkotiskās vielas un to ierobežošana

Eiropas Savienība 2010. gadā ir identificējusi rekordlielu skaitu - 41 šādu psihoaktīvu vielu, kas imitē tādu bīstamu narkotiku kā *ecstasy* vai kokaīns radīto efektu un tiek pārdotas legāli - iepriekšējā gadā šis skaits bija 24 un trīspadsmit 2008. gadā. Šīs narkotiskās vielas, kas var būt tikpat bīstamas kā aizliegtās vielas, bieži pārdod internetā un specializētos veikalos.⁶⁴ Jauno narkotiskās vielas strauji izplatās arī Latvijā. Populāri ir kļuvuši interneta veikali, kuros iespējams iegādāties šķietami legālas vielas (augu maisījumus, vīrakus u.c.) ar apreibinošu efektu. Latvijā pret šādiem veikaliem aktīvi cīnās policija un organizē reidus, taču veikalu piedāvājumā atrodas tādi vielu maisījumi, kuru sastāvā esošās vielas vēl nav iekļautas aizliegto vielu sarakstos. „Tas ir iespējams, jo Latvijā jaunas aizdomīgas vielas aizliegšana mēdz aizņemt no sešiem mēnešiem līdz pat gadam.”⁶⁵ Tomēr, lai situāciju labotu „Veselības ministrijā patlaban tiek strādāts pie „ģenēriskās sistēmas”, kas nozīmētu, ka aizliegto vielu sarakstā tiek iekļauta viena vielas pamatforma, tādējādi par nelegāliem padarot arī visus tās atvasinājumus.”⁶⁶ Ar Veselības ministrijas ieceri veikt izmaiņās likumā „...var rasties problēmas, jo šobrīd likumsargu rīcībā esošās ekspertīžu iekārtas esot gana novecojušas un visas jaunās narkotiskās vielas ar tām noteikt nemaz nebūtu iespējams.”⁶⁷

Eiropas Savienība šai problēmai pastiprinātu uzmanību pievērsa, kad „2005.gada 10.maijā Eiropas Savienības Padome pieņēma lēmumu 2005/387/TI par informācijas apmaiņu, riska novērtējumu un kontroli attiecībā uz jaunām psihoaktīvām vielām. Lēmums paredz agrīno brīdinājuma sistēmu par jaunām vielām starp Eiropas Savienības dalībvalstīm, apdraudējuma novērtējumu un iespējamus Eiropas mēroga kontroles pasākumus.”⁶⁸

Kopš 2005.gada, kad lēmums tika pieņemts, dalībvalstis ir ziņojušas par 115 jaunām psihoaktīvām vielām.⁶⁹ Jaunajām nelegālajām vielām parādoties salīdzinoši ātrā laikā un tik lielos daudzumos, tiek apgrūtināts atbildīgo iestāžu darbs, tās nav spējīgas tādā ātrumā reaģēt

⁶⁴ Eiropas Komisijas paziņojums presei. Briselē, 2011. gada 11. jūlijā.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/855&format=HTML&aged=1&language=LV&guiLanguage=fr> [aplūkots 2012.gada 25.martā]

⁶⁵ Lazdiņš A., Top nelāgs pārsteigums narkošamaņiem, Avīze „Diena”, 19.04.2012

⁶⁶ Turpat.

⁶⁷ Turpat.

⁶⁸ Eiropas Komisijas paziņojums presei. Briselē, 2011. gada 11. jūlijā.
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/855&format=HTML&aged=1&language=LV&guiLanguage=fr> [aplūkots 2012.gada 25.martā].

⁶⁹ Turpat.

ar pret darbībām. Pāriet laiks, kamēr viela tiek atzīta par nelegālu un iekļauta aizliegto vielu sarakstos. 2005.gadā, kad jauno nelegālo vielu izplatība bija salīdzinoši ļoti zemā līmenī, Eiropas Savienības Padomes 2005.gada 10.maija lēmums 2005/387/TI spēja pildīt savas funkcijas. Šobrīd Eiropas Komisija ir nākusi klajā ar priekšlikumu, kā uzlabot esošo sistēmu.

Saskaņā ar 2011.gada Eiropas barometra⁷⁰ pētījumu 5 % jauniešu, kas tika aptaujāti visā ES, ir lietojuši šādas vielas. Šo vielu cena (kas ir zemāka nekā nelegālo narkotiku cena) un apstākļi, ka tās "nav nelegālas" – un tāpēc ļoti viegli pieejamas – varētu izskaidrot to straujo izplatīšanos daudzās dalībvalstīs. Tomēr to toksiskums un atkarības izraisīšanas potenciāls var radīt draudus veselībai, kas ir pielīdzināmi nelegālām narkotikām. Eiropas Komisija turpina cieši sadarboties ar ES aģentūrām, lai uzlabotu izpratni par šo problēmu un identificētu efektīvākus risinājumus, tai skaitā novēršanas jomā. Pašreizējie ES tiesību akti nav piemēroti šo problēmu risināšanai. Komisijas novērtējumā par Padomes Lēmuma 2005/387/TI darbību attiecībā uz jaunām psihoaktīvām vielām tika izdarīts secinājums, ka tam ir trīs būtiski trūkumi:

- tas nav piemērots, lai vērstos pret jaunu psihoaktīvo vielu lielo pieaugumu, jo vielas tiek kontrolētas tikai pa vienai, izmantojot laikietilpīgu procedūru;
- tas darbojas reaktīvi: vielas, uz kurām tiek attiecināti kontroles pasākumi, tiek ātri aizstātas ar jaunām vielām, kurām ir līdzīga iedarbība;
- tajā nav paredzētas iespējas regulatīviem un kontroles pasākumiem.⁷¹

Autors secina, ka jauno narkotisko vielu izplatība tikai attīstīsies un ir jāatrod jauni veidi kā ātrākā laika posmā panākt šo vielu aizliegšanu. Šādu narkotisko vielu salīdzinoši vieglā izplatība daudz straujāk var novest nepilngadīgo pie narkotisko vielu atkarības, jo to cena un legālas vielas statuss ļauj viegli un ātri gūt popularitāti nepilngadīgo vidū. Darbā ar jauno nelegālo vielu apriti ir jāiesaistās visām atbildīgajām institūcijām, ne tikai nacionālā, bet starptautiskā līmenī. Eiropas Savienībai ir jāveido ciešāki narkotisko vielu apkarošanas sadarbības pasākumi, apvienojot speciālistu viedokļus un rīcības iespējas.

Ņemot vērā sintētisko narkotiku popularitāti jauniešu vidū, kā arī jaunu sintētisko narkotiku veidu salīdzinoši vieglo radīšanu, to izplatības ievērojama mazināšanās tuvākajos gados Latvijā un Eiropā nav ticama. Atbilstoši Valsts policijas apzinātajai situācijai Latvijā izplatītās sintētiskās narkotikas tiek ražotas citās ES dalībvalstīs un to izplatības apkarošana

⁷⁰ Eiropas Komisija, Flash Eurobarometer, Nr. 330, Youth attitudes on Drugs http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_330_en.pdf [aplūkots 2012.gada 26.martā]

⁷¹ Eiropas Komisija, Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Stingrāka Eiropas reakcija uz narkotiku izraisītajām problēmām. Eiropas Komisija. Briselē, 25.10.2011 <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0689:FIN:LV:PDF> [aplūkots 2012.gada 26.martā]

tikai Latvijas teritorijā vien, nevēršoties pret to ražotājiem jau ražotājvalstī un uz to tranzīta ceļiem, nav efektīva.⁷²

Lai ierobežotu aizliegto vielu izplatību un veiktu efektīvu jaunāko aizliegto vielu uzskaiti Latvijā katru gadu tiek papildināti un grozīti "Ministru kabineta 2005.gada 8.novembra noteikumi Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem".⁷³ Lai pastiprinātu uzraudzību un kontroli pār kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem, 2010.gada 10.novembrī spēkā stājās grozījumi "likumā "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību"⁷⁴, 2.pielikumā iekļaujot Ministru kabineta 2005.gada 8.novembra noteikumus Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem". Pēdējā aktuālā redakcija ir 2012.gada 1.janvāris, kas ir papildināta ar jaunāko aizliegto vielu iekļaušanu sarakstos.

2010.gada 28. oktobrī Saeimā pieņemti Grozījumi likumā „Par prekursoriem”, kas stājās spēkā 2010. gada 1.decembrī. Likuma grozījumi paredz prekursoru aprites saskaņošanu atbilstoši Eiropas kopienas Regulām. Eiropas Parlamenta un Eiropas Savienības Padomes 2004. gada 11. februāra Regulu Nr. 273/2004 par narkotisko vielu prekursoriem, Eiropas Savienības Padomes 2004.gada 22. decembra Regulu Nr.111/2005, kas paredz noteikumus par uzraudzību attiecībā uz narkotisko vielu prekursoru tirdzniecību starp Kopienas un trešajām valstīm.⁷⁵

Pastāvot jau starptautiskā līmenī noteiktam principam, ka ķīmiskas vielas par aizliegtām narkotikām tiek atzītas, tikai pēc to iekļaušanas noteiktos aizliegto vielu sarakstos, valsts rīcība šajā jomā vienmēr ir kā reakcija uz jau notikušu jaunu narkotiku radīšanas un izplatīšanas faktu. Savlaicīga kriminālatbildības neparedzēšana par šādu jaunu vielu izplatīšanu un pietiekami ātras atbildīgo institūciju rīcības trūkums, reaģējot uz šādu vielu parādīšanos aprītē, kalpo par papildus stimulu to popularitātei, jo īpaši starp jauniešiem, un izplatībai narkotiku lietotāju vidū, kā arī to kaitējuma sabiedrības veselībai pieaugumam. Kaut arī jaunu narkotiku iekļaušana kontrolējamo vielu sarakstos normatīvo aktu līmenī ir neregulēta, nosakot, ka par ieteikuma mainīt vai papildināt minētos sarakstus iesniegšanu Ministru kabinetā ir atbildīga Veselības Ministrija, kā arī paredzot, ka šo sarakstu (Ministru

⁷² Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁷³ Ministru kabineta 2005.gada 8.novembra noteikumi Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem" <http://www.likumi.lv/doc.php?id=121086&from=off> [aplūkots 2012.gada 2.aprīlī]

⁷⁴ Likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību" <http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=50539> [aplūkots 2012.gada 2.aprīlī]

⁷⁵ Tematiskais ziņojums "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā 2010" 19.izdevums."Nacionālais veselības dienests" Rīga: 2010. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4efb4ee84b928.pdf> [aplūkots 2012.gada 4.martā]

kabineta noteikumu) izstrādē un saskaņošanā ir iesaistāmas visas kompetentās valsts institūcijas, taču koordinējošs mehānisms, kas veicinātu pietiekami pamatotu un vienlaikus arī ātru visu iesaistīto atbildīgo institūciju rīcību, nav izveidots.⁷⁶ Arī intervētie eksperti apgalvo, ka straujai sintētisko narkotisko vielu izplatības ierobežošanai būtu jāveic grozījumi gan nacionālajos, gan starptautiskajos likumos

⁷⁶ Ministru kabineta 2011. gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017. gadam (informatīvā daļa)

KOPSAVILKUMS

Pētījuma rezultātā autors izvirza aizstāvēšanai šādas tēzes, kas izteiktas secinājumu un priekšlikumu formā:

Secinājumi:

1. Narkotisko vielu izplatība Latvijā ir aizvien aktuāla parādība. Atbildīgās iestādes, skolas un vecāki sadarbojās un apzina narkotisko vielu lietošanas gadījumus, kuru atklāšana un pierādīšana ir sarežģīts process, taču acīmredzamais narkotisko vielu lietotāju nelielais skaits kritums no 2009.gada līdz 2010.gadam patiesība neparāda reālo situāciju. Narkotisko vielu lietošana ir izplatīta, pētījumos iegūtie dati izceļ gadījuma rakstura nepilngadīgo narkotisko vielu lietošanu. Skaitļi, kas ir iegūti pētījumos par nepilngadīgo saskari ar narkotiskām vielām apliecina, ka neregistrēti paliek vairaki tūkstoši narkotisko vielu lietošanas gadījumi nepilngadīgo vidū.

2. Statistikas datu analīze liecina par to, ka ir samazinājies narkotisko un psihotropo vielu atkarībā esošo nepilngadīgo skaits. Šāds samazinājums var tikt skaidrojams ar jauniešu pāriešanu citā vecuma grupā vai ļoti izplatītu latentu narkotiku lietošanas gadījumu. Pēc v/a „Sabiedrības veselības aģentūra” aptaujas datiem 2007.gadā, skolēni norāda, ka ir lietojuši dažādas narkotiskās vielas un vairums šo lietošanas gadījumu nav reģistrēti, tāpēc latentu lietošanas gadījumu ierobežošana lielā mērā atkarīga no vecākiem. Profilakses pasākumu ietvaros nepieciešama vecāku izglītošana.

3. Dažādu iestāžu veiktie pētījumi un izdarītie secinājumi ir, ka izplatītākās narkotiskās vielas starp nepilngadīgajiem ir marihuānas un dažādi inhalanti. Šajā sakarā ir nepieciešama pastiprināta nepilngadīgo informēšana par to, ka arī šķietami nekaitīgas vielas var izraisīt smagus veselības traucējumus vai pat nāvi. Tāpat informatīvo profilakses pasākumu ietvaros ir jāiepazīstina nepilngadīgie ar reāliem gadījumiem no dzīves pasniedzot informāciju interaktīvā veidā.

4. Narkomāns, izdarot noziedzīgu nodarījumu nav spējīgs analizēt savu rīcību un darbību jēgu, pareizību vai atbilstību normai, šādā gadījumā vislielākais ļaunums skar sabiedrības drošību. No kriminoloģijas viedokļa raugoties, narkomāna raksturojuma pētīšana un

izzināšana dod iespēju efektīvāk sniegt palīdzību cīņā ar narkotiku atkarību, kā arī novērst noziedzīgus nodarījumus nākotnē.

5. Jaunieši ar atkarību izraisošajām vielām pirmo reizi iepazīstas vienaudžu vidū, kuri ir jau sākuši lietot narkotiskās vielas. Jaunieši bieži nonāk situācijā, kad ir jāizdara izvēle starp pamēģināšanu un atturēšanos. Ja vecāku un pedagogi ir izglītoti un ar visaugstāko pienākuma sajūtu veic savus uzdevumus, tad ģimenē un skolā iegūtās un nostiprinātās vērtības spēj atturēt nepilngadīgo no izvēlas par labu narkotiskajām vielām.

6. Informāciju par narkotiskajām vielām nepilngadīgie iegūst, izmantojot interneta resursus, vieglā veidā var iegādāties un iepazīt narkotiskās vielas.

7. Narkotisko vielu pieprasījuma samazinājums ir jāvērs uz visu sabiedrību kopumā. Universālā profilakse un tās mērķi sasniedzami tikai ar būtisku finansiālu atbalsta piesaistīšanu, ne tikai no valsts puses, bet arī izmantojot Eiropas Savienības fondu līdzfinansējumu.

8. Selektīvā profilakse novados un pilsētās tiek realizēta, izmantojot sociālo dienestu tīklu, organizējot individuālas riska grupas indivīdu konsultācijas. Selektīvās profilakses efektīvākai realizēšanai ir regulāri jāapzin reāli esošie riska grupas bērni, uz kuriem ir attiecināma selektīvā profilakse.

10. Latvijā aktuāls jautājums ir veselības aprūpes nepieejamība un daudzās finansiālās problēmas. Veselības aprūpe sevī neietver tikai ārsta narkologa, bet arī psihologa palīdzību. Neskatoties uz pieprasījumu pēc atkarīgo bērnu ārstēšanas ambulatori, kā arī pēc valsts starptautiskajām saistībām likumiskajā jomā par specializētu veselības pakalpojumu nodrošināšanu bērniem, vēl līdz šim nav izveidota šāda bērnu narkoloģiskā nodaļa. Nodaļā būtu iespējams veikt arī piespiedu ārstēšanu bērniem likuma normu paredzētajos ietvaros.

11. Atvērtās robežas un iespējas brīvi pārvietoties, veicina jauno narkotisko vielu tirdzniecību, kam par iesmeslu ir Latvijas iestāšanās Eiropas Savienībā un pievienošanās Šengenas līgumam. Jāsecina, ka to izplatība tikai attīstīsies un ir jāatrod jauni veidi, kā ātrākā laika posmā panākt šo vielu aizliegšanu. Šādu narkotisko vielu salīdzinoši vieglā izplatība daudz straujāk var novest nepilngadīgo pie narkotisko vielu atkarības, jo to cena un legālas vielas statuss ļauj viegli un ātri izplatīties. Latvijas Veselības ministrija jau plāno veikt grozījumus

likumā, kas ļautu salīdzinoši ātrā laikā noteikt, vai tikko parādījusies jaunā apreibinošā viela ir kaitīga un ievietojama aizliegto vielu sarakstā.

Priekšlikumi:

1. Ņemot vērā to, ka ģimenei nepilngadīgā dzīvē ir vissvarīgākā lomai un nozīme, profilakses pasākumu ietvaros, nepieciešams organizēt sistemātisku vecāku izglītošanu, kurā piedalās skolotāji, psihologi, medicīnas darbinieki, sociālie darbinieki, kā arī policijas darbinieki.

2. Informatīvo profilakses pasākumu ietvaros ir jāiepazīstina nepilngadīgie ar reāliem gadījumiem no dzīves pasniedzot informāciju interaktīvā veidā.

3. Interneta salonos un mājās, kur nepilngadīgo piekļūšana internetam ir visbiežākā, būtu nepieciešams izveidot “filtrus”, kas liegtu pieeju konkrēta satura interneta vietnēm vai dotu pieeju tikai izvēlēta satura informācijai internetā, kura ir/nav paredzēta personām jaunākām par astoņpadsmit gadiem. Šāda vai līdzīga satura norma būtu jāiekļauj Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas liegtu nepilngadīgajam viņam neparedzētu informāciju.

4. Izklaides vietās nepieciešams turpināt policijas reidus, piesaistot citu speciālistu atbalstu (mediķi, psihologi, sociālie darbinieki).

5. Būtu jāveic grozījumi likumā par “Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību”, kas ļautu aizliegto vielu sarakstā iekļaut vielas pamatformu, tādējādi aizliedzot visus tās atvasinājumus. Eiropas Savienībai ir jāveido ciešāki narkotisko vielu apkarošanas sadarbības pasākumi, apvienojot speciālistu viedokļus un rīcības iespējas.

6. Jāveicina sadarbība starp Latvijas Republikas Iekšlietu, Veselības un Izglītības ministrijām, kas izstrādātu kopīgu speciālu programmu par narkotisko vielu bīstamību un kaitīgumu, kurā tiktu iesaistīti reāli piemēri no dzīves, kā arī nozaru speciālisti. Pamatojoties uz to, skolotājiem, mediķiem, policijas darbiniekiem būtu jāiesaistās visos profilakses pasākumos un par to jāinformē un jāizglīto jaunieši, ne tikai kampaņveidā, bet sistemātiski un ilgtermiņā.

Nākotnē būs vēl sarežģītāk apzināt nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas. Arvien vairāk jāsadarbības speciālistiem starptautiskā un Eiropas līmenī. Katrai

valstij, katram reģionam ir savas etniskās īpatnības, dažādās subkultūras, brīvā laika pavadīšanas iespējas. Akcents jāvērs uz ģimeņu izglītošanu un vērtību stiprināšanu.

ANOTĀCIJA

Nepilngadīgo narkotizācija rada lielos draudus sabiedrības kopējai veselībai un drošībai. Pētījumi liecina, ka aizvien vairāk nepilngadīgie iesaistās apreibinošo vielu, tajā skaitā, narkotisko vielu lietošanā. Bakalaura darba tēma ir „Nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas”, darba mērķis ir noskaidrot nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas Latvijā. Bakalaura darba tēma ir aktuāla, jo nepilngadīgo narkotizācija ir problēma ne tikai nacionālā, bet starptautiskā līmenī. Lai nākotnē samazinātu narkotisko vielu izplatību dažādās vecumu grupās, ir jāapzina nepilngadīgo narkotizācijas cēloņi, kā arī problēmas profilakses pasākumos. Bakalaura darba uzdevums ir analizēt nepilngadīgo narkotizācijas stāvokli, nepilngadīgo narkotiku lietotāju raksturojumu, nepilngadīgo narkotizācijas cēloņus un nepilngadīgo narkotizācija novēršanas problēmas. Pētījuma ietvaros ir secināts, ka narkotisko vielu, it īpaši sintētisko narkotisko vielu, tirdzniecības apjomiem ir tendence pieaugt, tādējādi ir apgrūtināts valsts un nevalstisko organizāciju darbs pie nepilngadīgo narkotizācijas samazināšanas. Bakalaura darbā pētījuma nobeigumā tiek apkopoti secinājumi un iespējamie priekšlikumi kā samazināt nepilngadīgo narkotizācijas izplatīšanos.

Atslēgvārdi: nepilngadīgie, narkotizācija, kriminoloģija, analīze.

ANNOTATION

Under-age narcotization present a significant risk to the community health and safety. Studies show that more and more under-age's are involved into usage of intoxicating substances, including drug substances. The theme of the Bachelor thesis is: "Under-age narcotization - criminology problems", the objective is to identify under-age narcotization criminological problems in Latvia. The theme of the Bachelor's thesis is important because the under-age narcotization is a problem not only in a national, but in an international level. To reduce the spread of drugs in future in any age group, we need to identify the causes of under-age narcotization, as well as problems in preventive measures. The task of the Bachelor's thesis is to analyze the situation of under-age narcotization, characteristics of the under-age drug users, causes of under-age narcotization and prevention problems of under-age narcotization. The study finds that drugs, especially synthetic drugs, trade volume is increasing, therefore working on under-age narcotization reduction is more difficult for public and non-governmental organizations. The Bachelor's thesis concludes by summarizing the conclusions and possible proposals to reduce the spread of under-age narcotization.

Keywords: under-age, narcotization, criminology, analysis.

IZMANTOTĀS LITERATŪRAS SARAKSTS

Literatūra:

1. Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca Rīga: Multineo, 2008.
2. Analītisks pārskats "Atkarību izraisošo vielu lietošana iedzīvotāju vidū 2011" "Nacionālais veselības dienests" Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f7165d1500fb.pdf>
3. Tematiskais ziņojums "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā 2010.gadā" 19.izdevums"Nacionālais veselības dienests", Rīga: 2010. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4efb4ee84b928.pdf>
4. Tematiskais ziņojums "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā 2010.gadā" „Nacionālais veselības dienests” Pieejams:
5. <http://vec.gov.lv/uploads/files/4efb4ee84b928.pdf>
6. Nacionālais ziņojums „Situācija narkomānijas problēmas jomā Latvijā 2010.gadā” "Nacionālais veselības dienests" REITOX 2011. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4f2bdcc5b7bfa.pdf>
7. Plotnieks I. Psiholoģija ģimenē Rīga: Zinātne, 1988.
8. "Narkotiku lietošanas uzsākšanas motivācija jaunatnes vidū Rīgas pilsētas izklaides vietās" "Rīgas Narkomānijas profilakses centrs" Rīga: 2000. Pieejams: <http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=45&gid=19&lid=99>
9. "Riska un aizsargājošo faktoru ietekme uz atkarību izraisošo vielu lietošanu jauniešu vidū" Pētījuma 3. posms Rīgas domes Labklājības departaments Rīga: 2010. Pieejams: http://www.narcomania.lv/uploads/filedir/LD_petijums_2010_galazinojums.pdf
10. Skolēni un narkotikas.Rokasgrāmata skolotājiem, 2001.
11. Stumbina Ē., Birkavs V., Niedre A. Kriminoloģija. Rīga: Zvaigzne, 1981.
12. Seps Dz. Nepilngadīgo likumpārkāpumu kriminoloģiskās problēmas. Rīga: LPA izdevums, 1995.
13. Socioloģijas skaidrojošā vārdnīca Rīga: SIA Insar & Co, 1997.
14. Svešvārdu vārdnīca. Izdevniecība Avots, 2008.
15. Trapencieris, M., Sniķere, S., Kaupe, R. (2011) Narkotiku lietošanas tendences un paradumi Latvijā. Rīga: Veselības ekonomikas centrs. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4e0f33326c3b0.pdf>
16. "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā" 15.izdevums. Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”. Rīga: 2007. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddfed115b.pdf>

17. "Atkarību izraisošo vielu lietošanas problemātika specifiskās bērnu grupās" Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra”.Rīga: 2008. Pieejams:
<http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de61d07dd.pdf>
18. "LASPAD 2007 atkarību izraisošo vielu lietošanas paradumi un tendences skolēnu vidū" Valsts aģentūra „Sabiedrības veselības aģentūra” Rīga: 2007. Pieejams:
<http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00de14bcd60.pdf>
19. "Atkarību izraisošo vielu lietošanas izplatība un sekas Latvijā" 17.izdevums."Veselības ekonomikas centrs" Rīga: 2009. Pieejams: <http://vec.gov.lv/uploads/files/4d00ddc7686b9.pdf>
20. Profilakses programmas novērtēšanas vadlīnijas. Vadlīnijas sagatavoja Sabiedrības veselības aģentūras speciālisti: A.Pelne, I.Pūgule, S.Pērkone, L.Sīle. "Veselības ekonomikas centrs", 2008. Atjaunotā versija: Veselības ekonomikas centrs, 2010. Pieejams:
www.lps.lv/images/resources/file/Profilakses_vadlinijas.doc
21. Volkerts J. Narkomānija. UNDCP: 1999.
22. Vilks A. Deviantoloģija(mācība par uzvedības sociālajām novirzēm). Tiesu namu aģentūra: 2001.

Normatīvie akti:

1. Likums "Par Krimināllikuma spēkā stāšanās laiku un kārtību". Pieejams:
<http://www.likumi.lv/doc.php?mode=DOC&id=50539>
2. Ministru kabineta 2005.gada 8.novembra noteikumi Nr.847 "Noteikumi par Latvijā kontrolējamajām narkotiskajām vielām, psihotropajām vielām un prekursoriem. Pieejams:
<http://www.likumi.lv/doc.php?id=121086&from=off>
3. Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa) Pieejams: polsis.mk.gov.lv/LoadAtt/file57284.doc

Atsevišķi raksti un interneta resursi:

1. Eiropas Komisija, Flash Eurobarometer , Nr. 330, Youth attitudes on Drugs. Pieejams:
http://ec.europa.eu/public_opinion/flash/fl_330_en.pdf
2. Eiropas Komisijas paziņojums presei. Briselē, 2011. gada 11. jūlijā. Pieejams:
<http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=IP/11/855&format=HTML&aged=1&language=LV&guiLanguage=fr>

4. Eiropas Komisija, Komisijas paziņojums Eiropas Parlamentam un Padomei. Stingrāka Eiropas reakcija uz narkotiku izraisītajām problēmām. Eiropas Komisija. Briselē, 25.10.2011 COM(2011) 689. Pieejams:

<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0689:FIN:LVPDF>

1. Lazdiņš A., Top nelāgs pārsteigums narkošamaņiem, Avīze „Diena”, 19.04.2012

2. Narkotiku kontroles politika. Eiropas Komisijas. Tiesiskums. Pieejams:

http://ec.europa.eu/justice/anti-drugs/index_lv.htm

3. Rīgas domes Labklājības departaments. Vēsture. Pieejams:

<http://www.narcomania.lv/pub/index.php?id=99>

Intervijas programma

Labdien, es esmu Rūdolfs Lūsis Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes pēdējā kursa students un rakstu bakalaura darbu par tēmu “Nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas”. Bakalaura darba ietvaros, lūdzu, Jūs sniegt interviju par sekojošiem jautājumiem:

Intervējamā vārds _____ uzvārds _____

1. Kādas ir nepilngadīgo narkotizācijas tendences?
 - nepilngadīgo narkomānu skaits samazinās
 - nepilngadīgo narkomānu skaits palielinās
 - pēdējo gadu laikā nav vērojamas būtiskas izmaiņas
2. Kāds ir tipiskākais nepilngadīgo narkomānu sociālais stāvoklis?
 - sociāli nelabvēlīga ģimene
 - sociāli labvēlīga ģimene
 - bērnu nama, internātskolas audzēknis
3. Kurām narkotiskajām vielām ir lielākā izplatības bīstamības tendence nepilngadīgo vidū?
 - marihuāna
 - inhalanti
 - “spice” u.c. līdzīgi “augu maisījumi”
 - cits _____
4. Kādi ir būtiskākie nepilngadīgo narkotizāciju nosakošie faktori?
 - ģimenes ietekme
 - mācību iestāžu ietekme
 - masu mediju un interneta ietekme
 - neformālās vides ietekme
5. Kā nepilngadīgo narkotizāciju ietekmē masu mediji un internets?
 - ietekmē negatīvi
 - neietekmē
 - cits _____
6. Kādas problēmas ir vērojamas narkotiku pieprasījuma samazināšanas jomā?
 - trūkst koordinēta profilakses darba
 - veselības aprūpes sistēmai nepieciešams finansējums
 - cits _____
7. Kādas problēmas ir vērojamas narkotiku piedāvājuma samazināšanas jomā?
 - muitas kriminālpārvaldes, valsts policijas darbā
 - tirdzniecības apjomu kāpums, sakarā ar Latvija dalību Eiropas Savienībā
 - jaunu narkotisko vielas straujā izplatība
 - cits _____
8. Kā būtu iespējams cīnīties ar straujo sintētisko narkotisko vielu izplatību?
 - jāveic grozījumi nacionālajos likumos
 - jāveic grozījumi starptautiskajos likumos
 - jāizveido jauns rīcības plāns kā ierobežot narkotisko vielu tirdzniecību
 - cits _____
9. Kurš, jūsuprāt, ir visvājākais posms veicot profilaktisko darbu narkomānijas apkarošanā?

Paldies par Jūsu atsaucību!

Intervijas transkripts ar narkoloģi Aiju Paulicāni

Labdien, es esmu Rūdolfs Lūsis Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes pēdējā kursa students un rakstu bakalaura darbu par tēmu “Nepilngadīgo narkotizācijas kriminoloģiskās problēmas”. Bakalaura darba ietvaros, lūdzu, Jūs sniegt interviju par sekojošiem jautājumiem:

Intervējamā vārds: **Aija** uzvārds: **Paulicāne**

1. Kādas ir nepilngadīgo narkotizācijas tendences?

- nepilngadīgo narkomānu skaits palielinās

2. Kāds ir tipiskākais nepilngadīgo narkomānu sociālais stāvoklis?

- nepilngadīga narkomāna sociālais stāvoklis var būt ļoti dažāds, tas var nākt no sociāli nelabvēlīgas ģimenes, sociāli labvēlīgas ģimenes, kā arī no bērnu nama vai internātskolas.

3. Kurām narkotiskajām vielām ir lielākā izplatības bīstamības tendence nepilngadīgo vidū?

- “spice” u.c. līdzīgi “augu maisījumi”

4. Kādi ir būtiskākie nepilngadīgo narkotizāciju nosakošie faktori?

- nepilngadīgo uz narkotizāciju ietekmē visi dzīves laikā piedzīvotie faktori - ģimenes ietekme, mācību iestāžu ietekme, masu mediju un interneta ietekme, neformālās vides ietekme

5. Kā nepilngadīgo narkotizāciju ietekmē masu mediji un internets?

- ietekmē negatīvi

6. Kādas problēmas ir vērojamas narkotiku pieprasījuma samazināšanas jomā?

- veselības aprūpes sistēmai nepieciešams finansējums

7. Kādas problēmas ir vērojamas narkotiku piedāvājuma samazināšanas jomā?

- muitas kriminālpārvaldes un valsts policijas darbs, un jaunu narkotisko vielas straujā izplatība

8. Kā būtu iespējams cīnīties ar straujo sintētisko narkotisko vielu izplatību?

- jāveic grozījumi nacionālajos likumos un jāveic grozījumi starptautiskajos likumos

9. Kurš, jūsaprāt, ir visvājākais posms veicot profilaktisko darbu narkomānijas apkarošanā?

- Vecāki un skola – vispārizglītojošais darbs, jauniešiem ir zems pašvērtējums, zems informācijas līmenis (zināšanas). Jauniešiem trūkst brīvā laika pavadīšanas iespējas, tie maz lasa grāmatas – neizglīto sevi vispārēji.

Paldies par Jūsu atsaucību!

Bakalaura darbā lietotie termini

Narkomānija – slimīgs pieradums lietot vienu vai vairākas narkotiskās vai psihotropās vielas, lai rastos pacilātība un reibums.⁷⁷

Narkotiskā viela – jebkura dabīga vai sintētiska viela, kas ir klasificēta atbilstoši 1961.gada 30.marta Vienotajai konvencijai par narkotiskajām vielām un 1972.gada Protokolam par grozījumiem 1961.gada 30.marta Vienotajā konvencijā par narkotiskajām vielām un iekļauta Latvijā kontrolējamo narkotisko vielu, psihotropo vielu un prekursoru sarakstos (Likums “Par narkotisko un psihotropo vielu un zāļu likumīgās aprites kārtību.”⁷⁸

Narkoloģija – medicīnas nozare, kas darbojas ar narkomānijas, toksikomānijas un alkoholisma profilaksi un ārstēšanu.⁷⁹

Narkotisks – tāds, kas iedarbojas uz centrālo nervu sistēmu, uz laiku izraisīdams labsajūtu, eiforiju, halucinācijas, nejutību u.tml.⁸⁰

Narkotizēt – iedarboties (uz kādu) ar narkotiskām vielām.⁸¹

Intoksikācija – organisma saindēšanās ar toksiskām vielām.⁸²

Psihotropisks – tāds, kas ietekmē psihi darbību, tāds, kas iedarbojas uz psihi vai garastāvokli.⁸³

Nepilngadība – abu dzimumu personām līdz to 18 gadu vecuma sasniegšanai.⁸⁴

Universālā profilakse : Universālās profilakses mērķis ir aizkavēt legālo un nelegālo narkotisko vielu lietošanas uzsākšanu nacionālā, reģionālā un skolas līmenī. Šī mērķa sasniegšanai visbiežāk izmanto dzīves prasmes paaugstināšanas modeļi, kuru iekļauj skolas mācību programmā un dažādas izglītojoši informatīvas kampaņas lielām mērķa grupām. Universālās profilakses aktivitātēs vai programmās sniegtā informācija domāta jebkuram indivīdam, balstoties uz pieņēmumu, ka neatkarīgi no vecuma, dzimuma vai sociālās piederības, ikviens var kļūt par psihoaktīvo vielu lietotāju.⁸⁵

⁷⁷ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca Rīga: Multineo, 2008. 225.lpp

⁷⁸ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca Rīga: Multineo, 2008. 225.-226.lpp

⁷⁹ Svešvārdu vārdnīca. Izdevniecība Avots, 2008. 567.lpp

⁸⁰ Turpat.

⁸¹ Turpat.

⁸² Svešvārdu vārdnīca. Izdevniecība Avots, 2008. 357.lpp

⁸³ Svešvārdu vārdnīca. Izdevniecība Avots, 2008. 704.lpp

⁸⁴ Birznieks J. Juridisko terminu vārdnīca Rīga: Multineo, 2008. 230.lpp

⁸⁵ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

Selektīvā profilakse : krīzes situācijās, lai savlaicīgi novērstu problēmas. Šīs programmas darbības virzieni ir fokusēti uz noteiktām mērķa grupām. Šo mērķa grupu veido bērni no nelabvēlīgām ģimenēm, bērni - klaiņotāji, kuri neapmeklē skolu, azartspēļu un izklaides vietu pastāvīgie apmeklētāji, kā arī bērni, kuri ir eksperimentējuši ar psihoaktīvajām vielām, nelabvēlīgās ģimenes, ģimenes, kurās tiek lietotas atkarību izraisošās vielas, bezpajumtnieki, kā arī internatskolu, bērnu namu un citu speciālo izglītības iestāžu audzēkņi. Selektīvās profilakses programmas ir daudz ilgstošākas un specifiskākas mērķgrupām nekā universālā profilakse.⁸⁶

Indikatīvā profilakse: Indikatīvās profilakses mērķis ir pamanīt un iekļaut profilaksē indivīdus, kuriem piemīt noteiktas pazīmes (tādas kā uzmanības deficīta sindroms, uzvedības traucējumi, tendence uz klaiņošanu, u.c.), kas norāda uz atkarību izraisošo vielu lietošanas iespējamību nākotnē. Indikatīvās profilakses mērķa grupa ir arī bērni, kuri jau agrīnā vecumā ir tendēti pamēģināt dažādas psihoaktīvās vielas, tajā skaitā bijušas vairākas lietošanas epizodes, taču nav vēl uzstādīta diagnoze – atkarības sindroms (pēc SSK– 10(Starptautiskais slimību klasifikators 10.redakcija)⁸⁷

⁸⁶ Ministru kabineta 2011.gada 14. marta rīkojums Nr. 98. Narkotisko un psihotropo vielu un to atkarības izplatības ierobežošanas un kontroles pamatnostādnes 2011.–2017.gadam(informatīvā daļa)

⁸⁷ Turpat.